

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра теорії та методики дошкільної освіти

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Виконала:

студентка 2 курсу 21-ДО групи,
факультету дошкільної освіти

Антипенко Аліна Володимирівна

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент

Гордій Н.М.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Психолого-педагогічні дослідження формування зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.....	7
1.2. Особливості розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку..	21
1.3. Театралізована діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників.....	27
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	51
2.1. Діагностика вихідних рівнів зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.....	50
2.2. Методика розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку в театральній-ігровій діяльності.....	58
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	95
2.4. Поради та рекомендації щодо розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку в театральній-ігровій діяльності для батьків.....	99
ВИСНОВКИ	102
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	105
ДОДАТКИ	107

ВСТУП

Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є базовою проблемою дошкільної лінгводидактики. Її актуальність зумовлюється пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті [22, 23], «Про дошкільну освіту» [24], Базового компоненту дошкільної освіти в Україні [4], спрямованими на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі; воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. У процесі різнопланового спілкування в ігровій діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності і різноманітності; формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ «Я»; засвоює і створює культурні цінності, виступає при цьому активним суб'єктом взаємодії.

Базовий компонент дошкільної освіти визначає кінцевою метою мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти сформованість у нього комунікативної компетенції. Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти, в освітньому напрямі «Мовлення дитини» зазначається, що комунікативна компетентність це здатність дитини до спілкування з однолітками і дорослими у різних формах конструктивної взаємодії; здатність підтримувати партнерські стосунки, заявляти про свої наміри і бажання, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію [4].

Водночас, як засвідчує практика, поширення комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними й дітям дошкільного віку як у сім'ї, так і в закладах дошкільної освіти (далі ЗДО), обмежує безпосереднє спілкування дітей з іншими мовцями, внаслідок чого збагачується їхня пізнавальна сфера і водночас гальмується мовленнєва.

Зазначимо, що мовленнєва компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується на етапі дошкільного дитинства (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій та ін.). Саме тому вчені приділяють значну увагу розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Своєчасний і якісний розвиток зв'язного мовлення (діамонологічної компетенції) – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку випускника ЗДО.

Водночас, проблема розвитку зв'язного мовлення дошкільників не є новою. Вона досліджувалася класиками наукової думки і сучасними науковцями в різних аспектах: психологічному (Л. Виготський, Г. Леушина, О. Лурія, Т. Піроженко, С. Рубінштейн, І. Синиця та ін.); психолінгвістичному (І. Зимняя, О. Леонтьєв, О. Шахнарович та ін.); лінгвістичному (М. Кочерган, Т. Ладиженська, Л. Мацько, М. Плющ, В. Русанівський, Л. Щерба та ін.); педагогічному (Л. Ворошніна, В. Захарченко, А. Зрожевська, Є. Короткова, Н. Орланова, Є. Тихеева, О. Ушакова та ін.); лінгводидактичному (А. Богуш, О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Т. Донченко, С. Караман, В. Мельничайко, Л. Паламар, М. Пентилюк та ін.).

Науковцями досліджено такі аспекти розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку: навчання розповідання за дидактичними картинками (Н. Гавриш, Л. Глухенька, Н. Виноградова, Н. Смольнікова, Є. Струніна та ін.), іграшками (А. Бородич, Є. Короткова та ін.), навчання описових розповідей (В. Гербова, А. Зрожевська, С. Ласунова та ін.), переказування дітьми художніх творів (Р. Боша, О. Лещенко, Н. Малиновська, Н. Орланова та ін.), навчання творчих розповідей (Л. Березовська, Н. Водолага, Л. Ворошніна, Н. Гавриш, С. Ласунова та ін.), розвиток зв'язного мовлення за текстом казок (С. Алієва, Н. Насруллаєва, Ю. Руденко, Л. Фесенко та ін.), у продуктивній діяльності (Т. Постоян та ін.), розвиток пояснювального (Н. Кузіна, М. Поддьяков та ін.) і діалогічного мовлення (Є. Матецька, Т. Слама-Казаку, С. Хаджирадєва, Г. Чулкова та ін.), в ігровій діяльності

(В. Захарченко, Б. Контаутене, Н. Савінова та ін.). Натомість ознайомлення з результатами теоретичного аналізу означеної проблеми і практичним досвідом засвідчило, що питання зв'язності дитячого мовлення попри всю різноманітність пропонувананих методичних систем, розглядається не лише практиками, але й науковцями однобічно, з погляду оволодіння дітьми загальноприйнятими в лінгвістиці якостями зв'язного мовлення.

Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення дошкільників посідає театралізована діяльність. У ході театралізованої діяльності діти мають можливість діяти, конкретні дії зумовлюють мовленнєву активність дошкільника і водночас спрямовують розвиток гри. Це перехідна, проміжна ланка між повною залежністю мовлення від речей і предметних дій та свободою слова.

Відтак, вищезазначене зумовило вибір теми дослідження **«Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в театральній ігровій діяльності»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в театральній ігровій діяльності.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури, досвіду практичної діяльності ЗДО вивчити стан досліджуваної проблеми.

2. Теоретично дослідити роль театральній ігровій діяльності як засобу розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

3. Діагностувати рівні розвитку, розробити та експериментально перевірити стан зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку в театральній ігровій діяльності.

4. Розробити поради та рекомендації щодо розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку в театральній ігровій діяльності для вихователів.

Об'єкт дослідження – мовленнєва діяльність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – театральнo-ігрова діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза: розвиток зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку відбуватиметься успішно за умови систематичного використання в освітньому процесі ЗДО театральнo-ігрової діяльності.

Відповідно до гіпотези, мети і завдань дослідження застосовано такі методи дослідження: *теоретичні* – аналіз української й зарубіжної філософської, лінгвістичної, психолого-педагогічної, методичної літератури з проблем наукового пошуку; вивчення нормативних освітянських документів; аналіз чинних програм і навчально-методичних джерел; теоретичне моделювання, що полягало в розробленні методики розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності; *емпіричні* – *діагностичні*: педагогічне спостереження, бесіди з метою вивчення стану роботи з розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку у практиці сучасного ЗДО; *експериментальні*: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) з метою перевірки дієвості розробленої методики; *статистичні* – якісний і кількісний аналіз отриманих результатів дослідного навчання з метою з'ясування рівнів розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

База дослідження: дослідно-експериментальна робота здійснювалася у ЗДО «Зірочка».

Практичне значення одержаних результатів визначають: авторська методика розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності, яка може у подальшому використана в практиці роботи ЗДО.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Психолого-педагогічні дослідження формування зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку

Проблема розвитку зв'язного мовлення була і залишається в центрі уваги психологів, лінгвістів, психолінгвістів (Л. Виготський, С. Рубінштейн, А. Запорожець, Д. Ельконін, А. Леонт'єв, І. Гальперін, І. Зимова та ін.). Питаннями розвитку зв'язного мовлення дошкільників займалися багато вчених-педагогів. Першим порушив цю проблему К. Ушинський в кінці XIX століття. Проте найбільшого розквіту методика розвитку мовлення загалом і розвиток зв'язного мовлення зокрема досягли у другій половині XX століття.

Дослідження в області зв'язного мовлення в 60-70 роки визначалися в ідеях Є. Тихеєвої, Е. Флериної. У них уточнювалася класифікація дитячих оповідань, методика навчання різних видів розповідання у вікових групах. (Н. Орланова, О. Коненко, Е. Короткова, Н. Виноградова).

Великий внесок у розробку методики навчання дітей розповідання внесла Аліса Михайлівна Бородич. Вона справила вплив на вдосконалення роботи з розвитку мовлення дітей в масовій практиці.

Великий вплив на розвиток наукової методики надали дослідження співробітників лабораторії розвитку дитячої мови, створеної в 1960 році в НДІ дошкільного виховання АПН СРСР. Дослідження велися під керівництвом завідувача лабораторією Ф. Сохіна.

Дослідження Ф. Сохіна, О. Ушакової та їх співробітників, що спиралися на глибоке розуміння процесів розвитку мови, що склалися до початку 70-х років, багато в чому змінив підхід до змісту та методики розвитку мови дітей. У центрі уваги знаходяться питання розвитку семантики дитячої мови, формування мовних узагальнень, елементарне усвідомлення мови й мовлення. Висновки, отримані в цих дослідженнях, мають не тільки

велике теоретичне, але й практичне значення. На їх основі була розроблена програма мовного розвитку дітей, методичні посібники для вихователів, що відображають комплексний підхід до мовного розвитку. Результати досліджень, виконаних у ті роки вдосконалюватися аж до середини 80-х років.

Проблема розвитку зв'язного мовлення вивчалася в різних аспектах багатьма педагогами (К. Ушинський, Є. Тихеева, Е. Флерина, А. Леушина, Л. Пенъєвська, М. Кони́на, А. Бородич та ін.).

Розвиток зв'язного мовлення має вестися в процесі планової і систематичної роботи над переказом літературного твору та навчання самостійного розповідання (А. Леушина); утримання дитячого оповідання необхідно збагачувати на основі спостереження навколишньої дійсності, важливо вчити дітей знаходити більш точні слова, правильно будувати речення і поєднувати їх у логічній послідовності у зв'язну розповідь (Л. Пенъєвська); при навчанні розповідання слід проводити підготовчу роботу (Н. Орланова, Е. Короткова, Л. Ворошніна).

Важливим для розвитку зв'язного мовлення є формування вміння у дошкільнят відбирати не тільки зміст, а й необхідну мовну форму для його вираження; лексичну роботу (семантичні зіставлення, оцінка, відбір слів, використання ситуацій, писемного мовлення) дитині диктує дорослий, який забезпечує оволодіння складними синтаксичними конструкціями; формування звукової сторони мови (інтонацій, темпу, дикції); розвиток різних типів мовлення (Н. Виноградова, М. Кузіна, Ф. Сохін, Є. Струніна, М. Лаврін, М. Алексеева, А. Максаков, В. Гербова).

У дослідженнях, проведених у лабораторіях розвитку мовлення, показано, що усвідомлення мовних і мовленнєвих явищ (мається на увазі елементарне усвідомлення) виступає в розвитку зв'язного мовлення як важлива умова розумового та естетичного розвитку дошкільників (Л. Ворошніна, Г. Кудріна, Н. Смольнікова, Р. Гасанова, А. Зрожевская, Є. Смирнова).

Термін «зв'язна мова» вживається в декількох значеннях: 1) процес, діяльність мовця; 2) продукт, результат цієї діяльності, текст висловлювання; 3) назва розділу роботи з розвитку мовлення (Б. Глухов, Т. Ладиженська, М. Львів, О. Щукін); 4) відрізок мовлення, що володіє значною протяжністю і розчленовується на відносно закінчені і самостійні частини.

Результатом, продуктом зв'язного мовлення є текст – словесно виражений продукт мовленнєво-розумової діяльності людини, якому властива завершеність, структурна цілісність, цілеспрямованість та прагматична настанова (Н. Головань, Л. Варзацька, В. Мельничайко, М. Пентиліук).

Враховуючи, що діти дошкільного віку оволодівають лише усним мовленням (яке набуває ознак писемного в ситуації, коли дитина свідомо доволі надиктовує дорослому певний текст, піклуючись про його відповідне оформлення), спеціалісти з лінгводидактики останнім часом послуговуються терміном «дискурс», який характеризує продукт саме усного мовлення. Науковці визначають дискурс як зв'язний текст у поєднанні з екстралінгвістичними (прагматичними, соціокультурними, психологічними та ін.) чинниками, тобто текст, узятий у процесуальному контексті (О. Мельничук).

Тексти можуть бути діалогічного і монологічного характеру. За визначенням Л. Якубинського для діалогу «будуть характерні: порівняно швидкий обмін промовою, коли кожний компонент обміну є реплікою і одна репліка у вищій мірі обумовлена інший, обмін відбуватися поза якого-небудь попереднього обдумування; компоненти не мають особливої заданості; у побудові реплік немає ніякої навмисну зв'язаності, і вони надзвичайно короткі»

Діалог – форма мовної комунікації, учасники якої обмінюються репліками-висловлюваннями (С. Єрмоленко). Діалогічна мова за своїми характеристиками більш елементарна, ніж інші види мови. Як і будь-якому

тексту, діалогу властива зв'язність, проте, як підкреслював О. Леонт'єв, у діалозі вона встановлюється кількома співрозмовниками.

Л. Якубинский зазначає, що: «Відповідно до цього для крайнього випадку монологу будуть характерні тривалість і зумовлена його зв'язністю, побудованого мовного ряду, односторонній характер висловлювання, не розрахований на негайну репліку; наявність заданості попереднього обмірковування і пр. Але між цими двома випадками знаходиться ряд проміжних, центром яких є такий випадок, коли діалог стає обміном – монологами.»

Монологічне мовлення – це більш складний, довільний, організований вид мовлення, що потребує спеціального навчання (О. Леонт'єв, Л. Щерба). Вчені, підкреслюючи первинність діалогу, доводять, що монолог народжується в надрах діалогу (О. Ушакова).

Розглянемо деякі визначення тексту.

«Текст – це письмове за формою мовленнєвий твір, що належить одному учаснику комунікації, закінчене і правильно оформлене.» – така точка зору Н. Зарубіної.

Л. Лосєва виділяє наступні ознаки тексту: «1) текст – це повідомлення (те, що повідомляється) у письмовій формі; 2) текст характеризується змістовної та структурної завершеністю; 3) у тексті виявляється ставлення автора до того, що говориться (авторська установка)»

На основі наведених ознак текст можна визначити як повідомлення в письмовій формі, що характеризується смисловою та структурною завершеністю і певним ставленням автора до того, про що говориться.»

О. Москальська відзначає наступні положення: «Основною одиницею мови, що виражає закінчену вислів є не пропозиція, а текст; пропозиція – вислів є лише окремий випадок, особливий різновид тексту. Текст є вищою одиницею синтаксичного рівня.»

Ось як визначає текст І. Гальперін. «Текст – твір мовотворчого процесу, що володіє завершеністю, об'єктивованим у вигляді письмового

документа, літературно обробленого відповідно до типу цього документа, твір, що складається з назви (заголовок) і ряду особливих одиниць (надфразовою єдністю), об'єднаних різними типами лексичного, стилістичного зв'язку, має певну цілеспрямованість і прагматичну установку.»

За основу категоріальних ознак тексту І. Гальперін (1977) прийняв:

- 1) наявність заголовка, завершеність, тематичне єдність;
- 2) цілеспрямованість, інтеграція, підпорядкування кожного компонента тексту його загальної думки;
- 3) структурна організація тексту, зв'язок між його частинами і пропозиціями;
- 4) оброблена тексту з точки зору стилістичних норм.

Основними категоріями тексту є: інформативність, завершеність, цілісність, зв'язність, ретроспекція, послідовність (І. Гальперін, Н. Іпполітова, О. Леонт'єв, Л. Лосєва та ін.).

Найважливішими текстовими категоріями є смислова цілісність (цілісність) і зв'язність – поняття, які всіма усвідомлюються і в той же час не цілком однозначно визначаються у наукових дослідженнях.

Ознака цілісності як фундаментальна властивість тексту розглядалася А. Леонт'євим. Він вважає, що на відміну від зв'язності, яка реалізується на окремих ділянках тексту, цілісність – це властивість тексту в цілому. Цілісність є «характеристика тексту як смислового єдності, як єдиної структури, і визначається на всьому тексті. Вона не співвідносила безпосередньо з лінгвістичними категоріями і має психологічну природу.»

Зв'язність і цілісність (цілісність) поняття нерівнозначні. А. Леонт'єв зазначає, що «зв'язність зазвичай є умовою цілісності, але цілісність не може повністю визначатися через зв'язність. З іншого боку, зв'язний текст не завжди має характеристикою цілісності.»

В. Бухбіндер і Є. Розанов, відзначаючи, що невід'ємною ознакою тексту є його зв'язність, розуміють зв'язність тексту як «результат взаємодії

декількох факторів. Це перш за все логіка викладу, що відображає співвіднесеність явищ дійсності й динаміку їхнього розвитку; це, далі, особлива організація мовних засобів – фонетичних, лексико-семантичних та граматичних, з урахуванням також і функціонально-стилістичного навантаження; це комунікативна спрямованість – відповідність мотивам, цілям та умовам, що привели до виникнення даного тексту; це композиційна структура – послідовність і співмірність частин; сприяють виявленню змісту, і нарешті, сам зміст тексту, його сенс». Зв'язна мова – результат загального розвитку мови, показник не тільки мовного, а й розумового розвитку дитини. (Л. Виготський, Н. Жинкін, О. Стрічці, Л. Лурія, С. Рубінштейн, Д. Ельконін та ін.).

Психологічна природа зв'язного мовлення, його механізми та процес становлення аналізувалися багатьма вченими (С. Рубінштейн, Д. Ельконін, М. Жинкін, О. Леонтьєв), які в розкритті основ породження мовленнєвого висловлювання на перший план висувають мотивацію, розглядаючи її як імпульс для всього мовотворення.

Аналізуючи дитяче мовлення, дослідники вважають, що мовлення може бути ситуативним (пов'язане із конкретною ситуацією, але не відтворює у словесних формах зв'язного смислового цілого) та контекстовим (зміст якого зрозумілий із самого контексту висловлювання).

С. Рубінштейн вважав, що характерною особливістю ситуативної мовлення є, що вона більше зображує, ніж висловлює. Супутні мові міміка і пантоміміка, жести, інтонація, що підсилюють повторення, інверсії та інші засоби виразності, якими дитина користується, часто значно перевищує те, що закладено в значенні його слів.

М. Леушина показала, що « . ситуативна мова дитини – це перш за все виражена діалогічна, розмовна мова. Вона діалогічна за самою своєю структурою і притому навіть тоді, коли зовні за формою вона носить характер монологу; дитина розмовляє з реальним або уявним

співрозмовником, або, нарешті, сама з собою, але вона незмінно розмовляє, а не просто розповідає.»

А. Леушина встановила, що в одних і тих же дітей мова може бути то більш ситуативною, то більш зв'язковою – в залежності від завдань і умов спілкування.

Залежність характеру дитячої мови від змісту і умов спілкування підтверджується дослідженнями З. Істоміної. У ситуації, при якій матеріал добре відомий слухачеві, дитина не відчуває потреби давати розгорнуте висловлювання.

У дітей старшого дошкільного віку зв'язне мовлення досягає досить високого рівня. Під час спілкування вони можуть давати точну, коротку або розгорнуту (залежно від ситуації) відповідь, зрозумілу для навколишніх людей. Старші дошкільники здатні брати активну участь у бесіді, висловлювати доречні репліки, вчасно реагувати на чужі висловлювання, формулювати запитання. Характер діалогу дітей певною мірою залежить від змісту їхньої спільної діяльності (Г. Леушина, М. Лісіна).

Численні дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців (О. Коненко, С. Ласунова, Т. Постоян, О. Смирнова, О. Ушакова та ін.) доводять, що на шостому році життя дитина може бути переконливою, послідовно й чітко складати описову та сюжетну розповідь на запропоновану тему, висловлювати міркування, наводити аргументи.

У старших дошкільників активно розвивається мовленнєво-творча діяльність, яка за умови правильно організованого навчання сприяє розвитку початкових літературно-художніх здібностей дітей, стимулює та збагачує інші види дитячої творчості (Н. Гавриш, Н. Орланова).

Вчені довели, що у зв'язному мовленні виявляються всі мовні вміння та навички дитини. По тому, як дошкільник будує зв'язне висловлювання, наскільки він точно вміє підбирати слова, як використовує засоби художньої виразності, можна судити про рівень його мовного розвитку. Таким чином, в даний час учені мають в своєму розпорядженні багатий практичний матеріал

і базу експериментальних даних про процеси розвитку зв'язного мовлення під впливом цілеспрямованого педагогічного впливу.

Як зазначалося вище, в сучасній дошкільній освіті є багато програм розвитку дитини дошкільного віку: Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт», Дитина в дошкільні роки. Комплексна додаткова освітня програма, Програма виховання дітей дошкільного віку «Українотворець», Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля», Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина».

У кожній програмі реалізуються мовленнєві завдання, які повинні виконувати педагоги в ЗДО. Можна проаналізувати декілька з них.

Так, у найбільш розповсюдженій програмі «Я у Світі» (наук. керівник О. Кононко), покладено такі мовленнєві завдання для дітей старшого дошкільного віку: розвиток фонематичного слуху, вдосконалення звуковимови та літературного мовлення. Розвиваються інтенсивність, глибина, тривалість мовленнєвого дихання (тривалість одного мовленнєвого видиху подовжується до 3-4 складових слів). Розвивається вміння: розрізняти тверді і м'які звуки в парах слів: лис - ліс, рис - рись, тин - тіль; слухати й розуміти сприйняте на слух (пари слів, повідомлення вихователя, запитання, строфу вірша, невелике оповідання, уривок казки тощо); спостерігати за артикуляційним апаратом та виокремлювати положення губ, язика при вимові окремих звуків; уловлювати римовані закінчення (у віршах) і самим добирати рими до поданих слів; розрізняти та передавати інтонаційне забарвлення фрази, залежно від характеру чи «поведінки партнера, казкових персонажів (повідомлення, запитання, вагання, обурення, захвату, радості тощо); говорити в різному темпі та з різною силою голосу; розрізняти на слух скоромовку, лічилку, загадку, прислів'я.

Удосконалювати орфоепічну літературну вимову: зокрема звуків [дж], [дз], [дз]; подовжену вимову м'яких приголосних (гілля, вугілля, бадилля, колосся, ллю, лле), в тому числі й іменників у формі орудного відмінка:

сіллю, річчю, піччю; вимову твердих [г, к, х] перед и: руки, ноги, вільхи; вимову сполучень [б'яа], [п'яа], [в'йо], [м'яа]: хлоп'ята, м'ята, в'яз, гороб'ята; [ц: а], [с': а] у дієслівних формах на -ся: сміється [ц: а], смієшся [с': а]; вимову дзвінких приголосних (крім [г] у середині деяких слів): зуб, ложка, казка; вимову звука [г] у словах: ангіна, танок, гвалт, Гроно, жонглер, рагу, хуга тощо. Водночас брати до уваги відхилення від літературної норми, зумовлені індивідуальними особливостями, впливом інших мов, місцевим діалектом.

Збагачення словникового запасу. Створювати сприятливі умови для опанування дошкільником лексичним багатством української мови (у межах вікових можливостей) через розвиток у нього вмінь розуміти та вживати слова для позначення назв, особливостей та дій, пов'язаних зі сферами життєдіяльності: «Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам», зі змістовими лініями кожної з них.

Розвиток умінь комунікативного мовлення. Гармонізувати взаємодію дитини з різними дорослими та однолітками, спрямовану на задоволення потреб у визнанні, підтримці, любові, активності, нових враженнях; організовувати спільні ігри зі старшими та молодшими дітьми; учити спілкуватися, знаходити однодумців для реалізації своїх задумів; використовувати у спілкуванні різноманітні засоби: словесні, мімічні, пантомімічні; заохочувати передавати в розповіді істотне, спиратися на досвід слухача та власний. Учити вживати звертання та етикетну лексику, вступаючи в розмову з кимсь (діалог); висловлювати прохання, вибачення, подяку, співчуття, співрадість, умовляння, доведення, відстоювання, припущення тощо; називати своє ім'я, місто (село), вулицю, де живе сім'я, імена та прізвища своїх батьків, братика (сестрички), бабусі, дідуся; їхні професії, місце роботи (якщо нескладна назва), розповідати про себе, друга (подругу), своїх улюбленців (тварин); слухати співбесідника, незалежно від міри своєї прихильності до нього, підтримувати з ним діалог, прагнути до взаєморозуміння; переказувати уривки казок, мультфільмів, художніх фільмів; розповідати про свої переживання, настрої, бажання, плани, думки;

висловлюватися чітко й зрозуміло; вдаватися до делікатної корекції мовлення людей, що навколо, та самокорекції. Формувати уявлення про літературне мовлення, діалект, індивідуальні особливості мовлення; вправляти в комунікативній спрямованості на партнера по спілкуванню, «зчитуванні» елементів його невербального мовлення, видозмінюванні спілкування відповідно до цього.

Ще одна відома Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» (керівник проекту Б. Жебровський) має розділ «Мовленнєвий розвиток», який ґрунтується на комплексному вирішенні завдань формування звукової культури, лексичного запасу, граматичного ладу мовлення дітей, комунікативних умінь через розвиток у них зв'язного мовлення (діалогічного і монологічного). Тут розкрито завдання щодо розвитку зв'язного мовлення і комунікативних умінь.

Діалогічне мовлення. Продовжувати залучати дітей до участі в діалозі з дотриманням елементарних норм ведення розмови. Вдосконалювати вміння слухати і розуміти співрозмовника, формулювати і висловлювати запитання, будувати відповідь у відповідності із почутим. Заохочувати до ведення діалогу у різних повсякденних ситуаціях (у закладі дошкільної освіти, вдома, у громадських місцях, транспорті, на вулиці) як при безпосередньому контакті, так і у телефонній розмові або спілкуванні через INTERNET.

Вчити виявляти ініціативу у спілкуванні із знайомими і незнайомими дорослими та дітьми, використовувати при цьому доречні форми ввічливого та лагідного звертання (залежно від віку, статі, соціальної ролі співрозмовника – «ви», «любий», «мамусю», «Ганнусю» та ін.), знаходити першу репліку для початку діалогу, підтримувати розмову, ставлячи запитання з теми розмови, даючи власні коментарі почутому від співрозмовника. Залучати до побудови діалогів між 2-4 дітьми. Формувати вміння підтримувати розпочату іншою людиною розмову, вчасно реагувати на репліки співрозмовника, розпитувати, вести діалог на запропоновану дорослим тему. Привчати триматися в діалозі невимушено, вільно, без

напруження, розмовляти тактовно, переконливо, відчувати емоційний тон розмови та коригувати його у позитивний бік при загостренні ситуації спілкування, коректно виявляти власне емоційне ставлення до предмета розмови чи співрозмовника, залежно від теми розмови і ситуації спілкування висловлювати прохання, вибачення, подяку, припущення, співпереживання тощо.

Монологічне мовлення. Формувати уміння будувати зв'язні монологічні висловлювання різних типів (розповіді-описи; сюжетні розповіді за картинами, з власного досвіду, творчі на задану чи обрану тему; перекази). Починати навчати складати розповіді-судження (оцінки), розповіді-міркування та розповіді-пояснення. Пропонувати користуватися поданим зразком, планом, а згодом спиратися на засвоєний алгоритм складання розповіді. Привчати висловлюватись логічно, без повторів, пауз, жестикуляції, дотримуватись основних структурних частин розповіді (початок, середина – основна частина, закінчення), придумувати назву своїм розповідям та вживати у складених текстах епітети, порівняння, фразеологізми, пряму мову персонажів із звертаннями тощо.

Залучати дітей до складання розповідей-описів іграшок, предметів, предметних картинок, сюжетних картин і малюнків. Вправляти в умінні виділяти і називати предмет опису, його зовнішні ознаки, частини, характеризувати властивості, дії, призначення, співвідносити предмети мовлення з відповідними їм описами. Пропонувати спроби самостійного складання описових розповідей-загадок про об'єкти довкілля та описів по пам'яті.

Розширювати досвід дітей у складанні різних видів сюжетних розповідей, поступово ускладнювати добір прийомів навчання сюжетного розповідання: за зразком, за поданим дорослим планом, за поданим початком або закінченням історії, з виходом за межі зображеного на картині, за серією картин чи малюнків, за опірними словами, колективне розповідання із складанням певних фрагментів єдиної розповіді та ін.

Формувати елементарні навички оцінювального, пояснювального мовлення при складанні розповідей-суджень і пояснень, дотримання логіки причиново-наслідкових зв'язків у самостійних міркуваннях.

При переказуванні літературних творів вчити осмислювати зміст почутого, усвідомлювати тему та провідну ідею твору, запам'ятовувати та відтворювати послідовність подій близько до тексту, спочатку орієнтуючись на запропонований план, згодом – і самостійно, використовуючи авторські мовленнєві звороти, засоби художньої виразності (епітети, порівняння, метафори, повтори та ін.). Вчити слідувати за логікою викладу свого та інших дітей і продовжувати переказ, розпочатий іншою дитиною чи дорослим, відтворювати певну логічну частину змісту. Розвивати емоційну чутливість до подій твору, вчинків і долі персонажів, вчити передавати у переказі авторські оцінки та власні ставлення. Заохочувати імпровізаційні спроби при передачі текстів. Залучати дітей до самоконтролю та самооцінки монологічного мовлення.

Комплексна додаткова освітня програма «Дитина в дошкільні роки» (наук. керівник К. Крутій) має розділ «Розвиток особистості», який має напрям «Мовленнєва діяльність, мовленнєве спілкування, розвиток мовлення».

Програму виховання дітей дошкільного віку «Українотворець» (Кононенко П.П., Касян Л.Г., Семенюченко О.В.) враховує досвід і традиції української народної та академічної педагогіки, ґрунтується на принципах і засадах міжнародних конвенцій про дітей, Конституції України.

Програма містить макросферу «Мова», яка ставить такі завдання виховання: продовжувати виховувати любов до української мови; дати уявлення про неї як про джерело українського духу, засадничий чинник українського характеру, що об'єднує українців у світі. Продовжувати ознайомлювати з багатством, образністю словникового складу української мови. Уводити в словник дошкільнят слова на позначення складових світу та Всесвіту, власні назви природних утворень України з поясненням їх

виникнення. Формувати навички зв'язно, образно, емоційно виражати думки, почуття. Зосереджувати дитячу увагу на зразках української народної мудрості, на мові природи, власному мовленні. Виховувати почуття прекрасного зразками різних жанрів української словесності та звертати увагу на образні означення, слова-символи, красу рідного слова.

Результатами виховання є: як кожна дитина окремо, так і всі діти разом емоційно позитивно ставляться до української мови, усвідомлюють, що вона є рідною мовою, мовою всього українського народу, однією з ознак його цілісності. Активно використовують у власному мовленні різні лексичні, образні засоби. Мають навички зв'язного мовлення, звертають увагу на мову навколишнього світу та власне мовлення, створюють розповіді за власними спостереженнями. Називають власні та загальні назви Всесвіту, природних утворень України, рідного краю та пояснюють їх походження. Помічають красу рідного слова у різних жанрах української словесності та в усному мовленні, вживають у власному мовленні образні означення, слова-символи. Відтворюють, розуміють та позитивно ставляться до зразків української народної мудрості, інсценізують українські казки, твори календарно-обрядового циклу та народні пісні.

Виховання і навчання дітей від 2 до 7 років описано також у програмі «Дитина» (наук. кер. О. Проскура, Л. Кочина, В. Кузьменко, Н. Кудикіна).

Згідно цієї програми рівень володіння дошкільником рідною мовою залежить від багатьох факторів. Основними з них є:

- а) рівень культури того мовного середовища, в якому перебуває дитина;
- б) увага, яку приділяли батьки розвитку мовлення дитини;
- в) загальний розвиток малюка.

Враховуючи це, перед персоналом ЗДО, зокрема перед вихователем, мають бути поставлені такі завдання: вивчити рівень мовлення кожного вихованця, який приходить у дитсадок; спланувати індивідуальну роботу

залежно від результатів вивчення; скласти тематичний план з розвитку мовлення для дітей певної вікової групи.

Програма зазначає, що у роботі з дітьми рекомендується широко використовувати усну народну творчість, дитячий фольклор, вірші й оповідання українських письменників, музично-пісенні твори, декоративно-прикладне мистецтво. Усе це за відповідної уваги до слова, його образності, влучності вживання є невичерпним джерелом розвитку мовлення, збагачення словникового запасу і разом з тим сприяє формуванню загальної культури дитини, прищеплює почуття любові до рідної мови, поваги до українського народу, його традицій, звичаїв.

Зміст роботи з розвитку мовлення конкретизується в розділах: «У світі звуків», «Слово до слова – зложиться мова», «У країні Граматики», «У нас в гостях книжка», «Ми розмовляємо».

У програмі «Дитина» основні завдання з розвитку мови дитини старшого дошкільного віку окреслені у вигляді задінь для старшої і підготовчої груп.

Старша група має такі основні завдання: розвивати чуття ритму; вчити дітей добирати з допомогою вихователя слова, близькі за значенням (синоніми); добирати з допомогою вихователя слова, протилежні за значенням (антоніми); створювати ігрові ситуації з метою закріплення та розширення запасу багатозначних слів та слів, що однаково вимовляються, проте різні за значенням (омоніми); заохочувати характеризувати предмети, істот і навпаки – називати предмети, істоти за наведеними вихователем ознаками, у тому числі загадками; закріплювати слова з узагальненим значенням; розширювати і збагачувати словниковий запас; розвивати інтерес до словотвору; заохочувати дітей утворювати дієслова від звуконаслідувальних слів; вправляти на творення та вживання назв дитинчат тварин та птахів і назв самок тварин та птахів; пробуджувати бажання римувати слова; спонукати складати власні речення; розвивати уміння здогадуватися про зміст невідомої оповіді, складеної вихователем, чи

художнього твору за назвою або ключовими словами (наприклад, літо, море, відпустка); активізувати словник «гарних слів» (художньо-виражальних засобів), викликати гидливе ставлення до «поганих слів».

Описані програми мають багато спільних і відмінних завдань щодо формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Кожен ЗДО вирішує особисто, якими програмами йому слід керуватись і користуватись. Вирішуючи всі завдання, розвиток зв'язного мовлення дітей пройде належним чином.

1.2. Особливості розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку

У дошкільному віці досить активно розвивається мовлення, удосконалюються практичні мовні навички, суттєво змінюється словниковий обсяг мовлення, відбувається усвідомлення мовної діяльності загалом. Дитина активно засвоює мовлення, оскільки це зумовлюють її потреби дізнатись, розповісти, вплинути на себе й на інших.

Як зазначає А. Богуш, мовлення стає об'єктом уваги дитини – вона активно грається словами, римами, експериментує, задовольняючи свої пізнавальні та особистісні потреби. Завершується становлення фонематичної сторони мовлення: дошкільники правильно сприймають звуки рідної мови, у них формуються тонкі й диференційовані образи слів і окремих звуків, відбувається розуміння звукової сторони мовлення [14]. Словник дитини стає багатим на різні частини мови. Діти починають використовувати у мовленні складні слова, слова з абстрактним значенням, формується вміння доречно застосовувати прислів'я, образні вирази, фразеологізми.

На даному віковому етапі удосконалюється граматична правильність мовлення. Діти узгоджують слова в роді, числі, відмінку; самостійно спроможні відшукати помилки у своєму мовленні. А. Богуш, Н. Гавриш

зазначають, що якісним новоутворенням є поява планувальної і регулювальної функцій мовлення.

До шести років формуються функції мовлення (комунікативна, контактновстановлювальна, дейктична, планувальна, регулювальна, резюмувальна, волюнтативна, естетична, гносеологічна, мислетворча, мовленнєва) та форми мовлення (діалог, монолог, внутрішнє, ситуативне, контексте, повідомлення, розповідь, опис, міркування, пояснення, інструкція) [14]. Розвиток мовлення дітей тісно пов'язаний із характером їх діяльності та спілкування.

Можна виділити наступні напрями розвитку мовлення: дошкільники активно використовують мовлення у спілкуванні з іншими людьми; мовлення стає основою перебудови психічних процесів, зняттям мислення. Наприкінці дошкільного віку за сприятливих умов виховання дитина не лише засвоює вміння користуватися мовою, але і усвідомлює її будову, що складає передумови для подальшого оволодіння грамотою.

За даними В. Мухіної і Л. Венгера, у старших дошкільнят, коли вони намагаються щось розповісти, з'являється типова для їхнього віку мовленнєва конструкція: дитина спочатку вводить займенник (вона, він), а потім, як би відчуваючи неясність свого викладу, пояснює займенник іменником: вона (дівчинка) пішла, вона (куля) покотилася, він (хлопчик) посміхнувся, він (вовк) напав, і т.д. [19, с.152]. Це суттєвий етап у мовленнєвому розвитку дитини. У дітей з'являється бажання розповісти більш докладно і зрозуміло про побачене, почуте під час читання оповідання чи казки. Це є передумовами виникнення інтелектуальної функції мовлення, що виражається у внутрішньому монологі, при якому відбувається як би розмова із самим собою.

З. Істоміна вважає, що ситуативність мовлення у старших дошкільників помітно знижується. Це пояснюється тим, що дитина починає менше вживати вказівних часток і прислівників місця, що замінювали інші частини мови, а також менше використовує жести при розповіданні.

Словесний зразок відіграє вирішальну роль у формуванні сполучувальних форм у мовленні і на зниження в ній ситуативних моментів. Але опора на наочний зразок посилює ситуативні моменти в мовленні дітей, знижує елементи зв'язності і збільшує моменти експресивності [15].

За даними А. Леушиної, у міру розширення кола спілкування і зростання пізнавальних інтересів, дитина оволодіває контекстним мовленням. Це свідчить про набуття провідного значення засвоєння граматичних форм рідної мови. Таке мовлення характеризується тим, що його зміст розкривається в самому контексті і тим самим стає зрозумілим для слухача. Оволодіває контекстним мовленням дитина під впливом систематичного навчання. Під час заняття, діти мають точно передати зміст оповідання, зв'язно висловити свою думку в процесі бесіди чи розмови. У дитини з'являється потреба в нових мовних засобах і формах. І джерелом засвоєння нових слів стають дорослі.

Автор відзначає, що у ході розвитку дитини перебудовуються форми зв'язного мовлення. Перехід до контекстного мовлення знаходиться у тісному зв'язку з оволодінням словниковим складом і граматичною будовою мови. А. Леушина зауважує, що у дітей старшого дошкільного віку зв'язне мовлення сягає досить високого рівня. На питання дитина відповідає достатньо точними, короткими або ж розгорнутими (якщо це необхідно) відповідями. Формуються контрольні-оцінні дії, дитина вчиться оцінювати висловлювання і відповіді однолітків, доповнювати або виправляти їх.

На шостому-сьомому році життя дитина може послідовно і чітко скласти описові чи сюжетні розповіді на запропоновану їй тему. Але зразок вихователя є ще необхідним для дітей даного віку, оскільки недостатньо розвинене вміння передавати своє емоційне враження від предметів чи явищ, що аналізуються [14].

Як зазначає А. Богуш, з розвитком контекстного мовлення, ситуативне мовлення не зникає. Дитина продовжує ним користуватися в разі потреби, проте вона оволодіває й контекстним мовленням, значення якого

зростає в залежності від того, як дитина в своєму відношенні до навколишнього світу все більше виходить за межі безпосереднього чуттєвого досвіду. Надалі ці обидві форми мовлення співіснують і дитина користується то однією, то другою залежно від змісту, який вона повідомляє [14]. Не менш важливою умовою для формування зв'язного мовлення дошкільника є оволодіння мовленням як засобом спілкування.

За даними Д. Ельконіна, спілкування в дошкільному віці носить безпосередній характер. Великі можливості для формування зв'язного мовлення має розмовне мовлення, яке представляє собою чіткі висловлювання – розповідь, повідомлення і т.д.

У старшому дошкільному віці у дитини виникає потреба пояснити одноліткові зміст майбутньої гри, облаштування іграшки та багато іншого. У ході розвитку розмовного мовлення відбувається зменшення ситуативних моментів і перехід до розуміння на основі власне мовних засобів. Таким чином, починає розвиватися пояснювальне мовлення [16, с.195].

Д. Ельконін засвідчує, що зростання словника, як і засвоєння граматичної будови, знаходяться в залежності від умов життя і виховання. Індивідуальні варіації тут більші, ніж в будь-якій іншій сфері психічного розвитку [16].

А. Богуш відзначає, що у дітей старшого дошкільного віку розвиток мовлення досягає високого рівня. Накопичується значний запас слів, зростає кількість простих поширених і складних речень. У дітей формується критичне ставлення до граматичних помилок, уміння контролювати своє мовлення [14]. Ми виходимо з розуміння, що словниковий склад є лише будівельним матеріалом, який лише за умови поєднання слів у реченні за законами граматики рідної мови, може служити цілям спілкування і пізнання дійсності. У дошкільному віці інтенсивно йде засвоєння рідної мови, яке полягає в оволодінні всією її морфологічною системою, пов'язаною з надзвичайною активністю дитини по відношенню до мови.

Важливу роль в оволодінні мовленням відіграє розвиток мовного чуття. К. Чуковський зауважує, що в період від двох до п'яти років дитина має надзвичайне чуття мови і що саме воно, а також розумова робота над мовою, закладають основи для інтенсивного засвоєння граматичних форм. Здійснюється активний процес засвоєння рідної мови. «Без такого підвищеного чуття до фонетики й морфології слова один лише наслідувальний інстинкт був би зовсім безсилий і не зміг би довести безсловесних немовлят до повного оволодіння рідною мовою. Щоправда, не можна забувати, що таке оволодіння завжди є результатом цільної роботи дитини і тих, хто її оточує...» [20, с.42].

О. Гвоздєв відзначав особливу мовленнєву обдарованість дітей дошкільного віку. Дитина придумує нові форми, вільно оперуючи словами, розуміючи їх значення, самостійно створює нові слова. Все це вимагає спостережливості, уміння виокремлювати знайомі предмети і явища, відшукувати їх характерні особливості [12].

Таким чином, самостійне словотворення, або так звану словотворчість, К. Чуковський, О. Гвоздєв висували на перший план як доказ «особливого чуття», властивого дитині дошкільного віку. Факт «словотворчості», не є чимось винятковим, а розуміється як прояв, як симптом оволодіння дитиною мовною дійсністю.

У старшому дошкільному віці небагато дітей уміють виокремлювати слова із речень. Це вміння формується повільно, але застосування спеціальних прийомів навчання допомагає значно активізувати цей процес. Зокрема, за допомогою зовнішніх опор діти виокремлюють запропоновані їм слова (крім прийменників і сполучників). Діти переносять прийоми аналізу, синтезу, сформовані за допомогою зовнішніх стимулів, на дію без них. Таким чином, формується розумова дія. Це вміння створює передумови для засвоєння дитиною не лише форм окремих слів, але і зв'язків між ними усередині речення. Все це служить початком нового етапу в засвоєнні мови, який Д. Ельконін назвав власне граматичним на відміну від

дограматичного, засвоєння мови, що охоплює увесь період, до початку шкільного навчання [16].

Отже, у мовленні старших дошкільників зростає кількість поширених речень із однорідними членами, збільшується обсяг простих і складних речень. До кінця дошкільного дитинства дитина опановує майже всіма сполучниками і правилами їх вживання. Однак навіть у дітей, що ідуть до першого класу, основний обсяг тексту (55%) складають прості речення, що підтверджується в дослідженнях Л. Калмикової [10].

Важливим моментом у розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку є збільшення кількості узагальнюючих слів і зростання підрядних речень. Це свідчить про розвиток у старших дошкільників абстрактного мислення. Мовлення супроводжує всі види діяльності дошкільника, сприяє встановленню і розвитку його соціальних контактів, стає ефективним інструментом мислення. Зміст і форми дитячих висловлювань залежать від форм спілкування, комунікативних завдань, які має вирішити дошкільник. У процесі комунікативної діяльності мовлення удосконалюється, набуває нових якостей, зумовлює перебудову психічних процесів тощо. Основними напрямками його розвитку є розширення лексичного запасу слів і граматичної структури мовлення.

На думку А. Аніщук, у старшому дошкільному віці дитина прагне розкрити власну індивідуальність, відчутти емоційний стан іншої людини, проявити співчуття, поступитися власними інтересами тощо. І все це свідчить про потребу та здатність зростаючої особистості до мовленнєвого самовираження. Дівчатка та хлопчики, виражаючи себе, починають активно вступати у мовленнєву взаємодію з однолітками та дорослими. Прагнення зрозуміти інших і бути зрозумілим змушують дошкільника будувати мовленнєві висловлювання у формах, які забезпечують взаєморозуміння. Таким чином виникають передумови до збагачення активного словника, передачі своїх думок і переживань більш розгорнутою мовою. Педагог має

різними способами сприяти розвитку в дошкільників бажання та вміння заявити про себе через виразне, емоційно забарвлене мовлення [4].

Отже, в дошкільному віці дитина досягає високого рівня засвоєння мовлення. Воно стає не тільки повноцінним засобом спілкування та пізнання, а й предметом свідомого вивчення. Засвоюючи мову у процесі спілкування з дорослими, дитина отримує не лише засіб ефективного спілкування з оточенням, а й засіб успішного керування власною поведінкою. За допомогою мови дитина може сформулювати мету своїх дій, спланувати їх послідовність, а також зіставити зміст і цілі діяльності, здатна спрямувати свої дії чи утриматись від виконання деяких із них. Зазвичай, у дошкільному віці процес оволодіння основами мовлення завершується.

1.3. Театралізована діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників

Як зазначалося вище, вік дошкільця – це важливий етап у становленні та розвитку особистості. Надзвичайне значення в цей період відіграє створення оптимальних умов для мовленнєвої компетентності дитини. Тому одним із першочергових завдань є пошук ефективних методів і прийомів роботи, що сприяли б мовленнєвому розвитку вихованців.

На сьогодні одним із продуктивних напрямів роботи з розвитку мовленнєвої активності дитини визнано використання театралізованих ігор з творчим та інтелектуальним навантаженням. І це не випадково, адже саме театралізована гра є провідним видом мовленнєвої діяльності в дошкільному віці. Оволодіння рідною мовою, розвиток мовлення і спілкування є одним із найважливіших надбань малюка. Немає необхідності доводити, що розвиток мовлення найтіснішим чином пов'язаний із розвитком свідомості, пізнанням навколишнього світу, розвитком особистості в цілому.

Вітчизняний педагог С. Русова однією з перших систематизувала різні види театралізованої діяльності та вбачала в ній ефективний засіб розвитку

мови і творчих здібностей. На думку вченої, якщо діти спеціально готують ролі заздалегідь, дослівно вивчають репліки літературних героїв, це сприяє збагаченню словника дошкільників образними літературними виразами та «має характер вправи навчання мові» .

Як відзначають науковці Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонт'єв, театралізована діяльність є провідним видом мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

Позитивний вплив театралізованої діяльності на різні аспекти розвитку особистості доведено в численних дослідженнях Л. Артемової, присвячених вивченню ігрової, мовленнєвої діяльності та становленню емоційної сфери дошкільників.

Театралізована діяльність – один з компонентів художньо-мовленнєвої діяльності, засіб розвитку гарного, образного, літературного мовлення, що, на думку А. Богуш, О. Амацьєвої, дає дитині змогу виразити свої емоції, ставлення до літературного образу, увійти в роль казкового персонажа, самостійно побудувати зв'язне висловлювання; засіб сприяння глибшому засвоєнню художніх образів, усвідомленню змісту, ідеї художнього твору через сприймання його засобами театру.

Театрально-мовленнєва діяльність акцентує увагу на мовленнєвому розвитку дошкільників, адже кожен із складників цієї діяльності: сприймання літературних творів засобами театру, театралізована гра, як гра для себе, та інсценування, як підготовлений виступ дітей для глядачів, – виконує свої завдання.

Під час роботи над виразністю слів персонажів, підкреслює Р. Жуковська, активізується словник дитини, вдосконалюється звукова культура мовлення, інтонація. Виконуючи роль, дитина зрозуміло, чітко промовляє текст, оволодіває літературною мовою. У неї покращується діалогічне мовлення, його граматична будова.

Акцентування на мовленнєвих завданнях дає мені можливість підсилити вплив театралізованої діяльності на опанування дітьми рідної мови, оволодіння різними формами й типами зв'язного мовлення.

Театралізація відіграє особливу роль у житті дитини. А. Кошелєва, Л. Стрелкова вважають, що через театралізовану діяльність діти ознайомлюються з навколишнім світом, навчаються правильної звуковимови, виконують різні ігрові завдання, що сприяють інтелектуальному розвитку. Дитина співчуває героям, розділяє їх почуття, живе разом з ними у світі казки.

Театралізована діяльність є перспективним напрямом, одним із ефективних засобів розвитку мовленнєвих здібностей дітей. Саме тому питання розвитку мовленнєвих здібностей дітей засобами театралізованої діяльності стало є актуальним.

У процесі театральної-ігрової діяльності діти отримують зразки правильного, красивого, емоційно забарвленого зв'язного мовлення, насиченого влучними образними виразами, фразеологізмами, вживають різні типи зв'язних висловлювань для вирішення конкретних ігрових комунікативних ситуацій (міркування, пояснення, відтворення казкових діалогів); мовлення дітей стає зрозумілішим, виразним, граматично оформленим. У процесі підготовки та показу вистави в дітей розвивається зв'язне мовлення, яке має емоційно забарвлений характер та передбачає широке вживання вербальних та невербальних засобів виразності (адже під час відтворення художньо-мовленнєвих сюжетів діти засвоюють норму мовлення у її найвищому прояві).

На переконання С. Рубінштейна, Д. Ельконіна, коли дитина переглядає виставу, вона сприймає кращі зразки правильного літературного мовлення, що сприяє розвитку та удосконаленню її власного зв'язного мовлення.

У театралізованій грі збагачується і активізується словник дітей, формуються вміння самостійно складати, створювати власний сюжет, добирати належне мовленнєве оформлення для реалізації задуму, ідеї.

Під час підготовки театральної вистави дитина також виконує вправи, спрямовані на розвиток виразності, образності мовлення та засвоює сприйняті раніше мовленнєві форми.

Театралізована діяльність у різних її проявах має виняткові можливості щодо вирішення завдань мовленнєвого розвитку дошкільників. Причому, кожен із видів театралізованої діяльності дає змогу розв'язувати конкретні завдання, водночас забезпечуючи величезний позитивний вплив на загальний мовленнєвий розвиток дошкільників.

Театр – один з найяскравіших емоційних засобів, що формують смак дитини. Театр діє на уяву дитини різними засобами: словом, дією, зображувальним мистецтвом, музикою. Кому пощастило саме в ранньому віці зануритися в атмосферу чарів театру, той все життя буде сприймати світ прекрасним, душа його не зачерствіє, не буде жорстокою, духовно не збідніється.

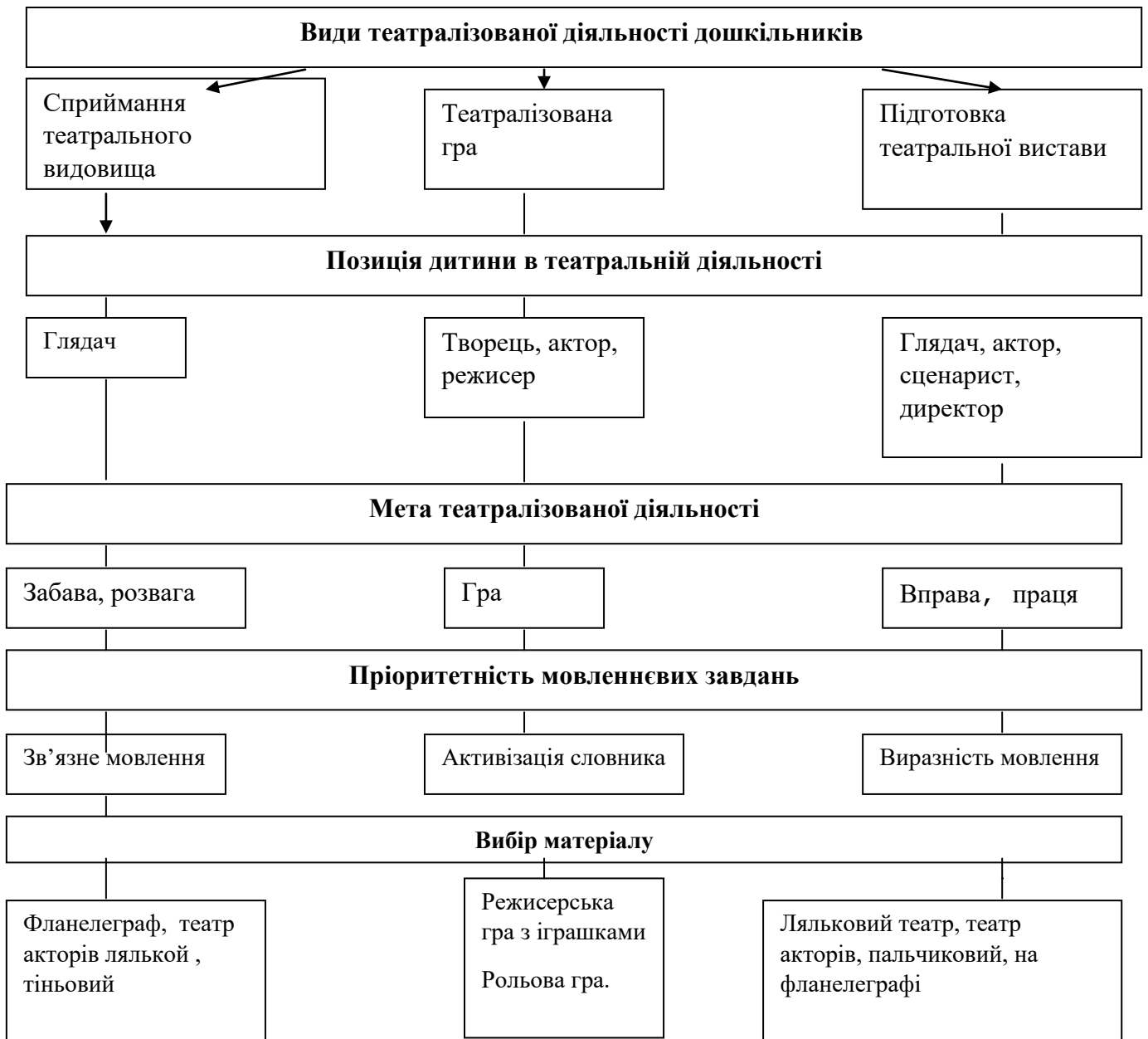
За визначенням В. Воронової, театралізовані ігри – це ігри, які придумують самі діти, відображаючи в них враження від пізнання навколишнього світу. Головною ознакою творчої гри є уявлювана ситуація, яку дитина створює замість реальної, діє в ній, виконуючи роль відповідно до тих значень, які вона надає предметам, що її оточують.

Педагогічна цінність творчої гри полягає і в тому, що в її процесі, крім взаємин, обумовлених змістом, ролями, правилами, між дітьми виникають реальні стосунки. Адже їм доводиться домовлятися про гру, розподіляти ролі, контролювати виконання правил тощо. У грі дошкільники легше налагоджують контакт між собою, підпорядковують свої дії, поступаються один одному, оскільки це належить до змісту прийнятих ними ролей [15]. Це найбільш значущий аспект для нашого дослідження. Реальні взаємини є

основою організації дитячого товариства, що дає підстави вважати гру формою організації життя і діяльності дошкільнят.

Л. Артемова визначає режисерські ігри як ігри дитини з іграшками та їх замісниками за створеним нею сюжетом. У цих іграх дитина переходить від ігрових дій з іграшкою до гри за власним задумом, самостійно визначаючи сюжет, ігрові засоби. У них також наявна уявлювана ситуація, ролі, іграшки або предмети-замісники. Проте для переходу до сюжетно-рольової гри у дошкільника ще недостатньо досвіду спілкування. Сюжетні події в індивідуальних режисерських іграх є результатом асоціативного сприймання дитиною навколишнього світу. Режисерські ігри розвиваються з предметно-відображувальних ігрових дій дитини в процесі спілкування з дорослими, засвоєння запропонованих ними простих сюжетних зразків. У них дошкільник виявляє свою здатність відображати в грі не лише дії з предметами, а й відносини між двома або більшою кількістю персонажів. У нього з'являється уявлення про роль і зумовлені нею, підпорядковані єдиному ігровому сюжету дії. Головною умовою подальшого розвитку режисерської гри є формування навичок спільних дій: уміння узгоджувати задум, добирати іграшки й атрибути, розподіляти ролі, погоджувати дії [20; 10; 15]. Для нашого дослідження формування цих навичок є значущим, оскільки вищезазначені дії відбуваються в процесі діалогу. Таким чином Н. Водолага класифікує види театральної діяльності дошкільників.

Таблиця 1.3.1.

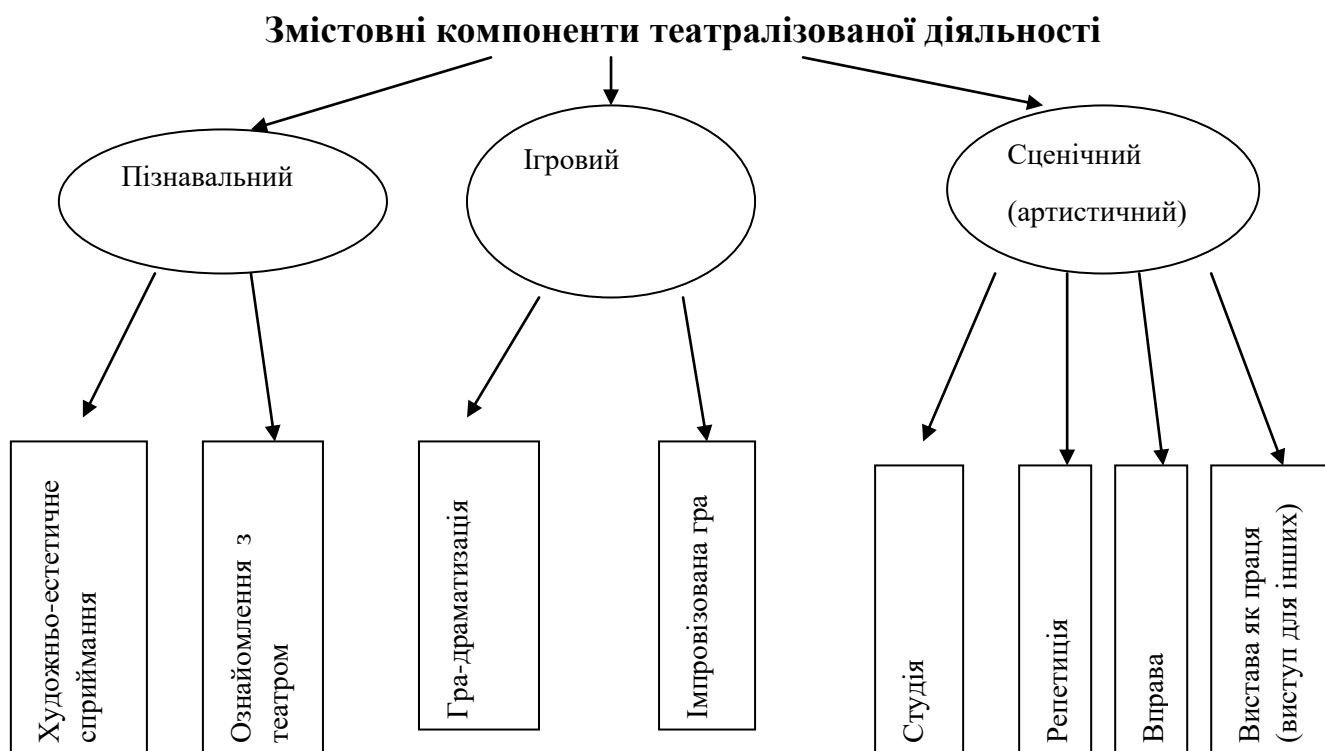


У театралізованих режисерських іграх, серед яких ігри з іграшками та ігри-драматизації, дитина або виконує роль режисера та діє за персонажів іграшок, координуючи їх дії, або в сукупній діяльності з іншими бере на себе роль. Ігри-драматизації більш складні, оскільки дошкільникам доводиться співвідносити свої дії з діями партнерів.

Отже, театралізована діяльність у різних її проявах має великі можливості щодо вирішення завдань діалогічного мовлення дошкільників, передбачає формування дітей певних уявлень про театр і театральну

термінологію, створення сприятливих умов для ігрової діяльності з використанням набутих знань у грі. За Н. Водолагою, змістовними компонентами театралізованої діяльності виступають: пізнавальний, що надає можливість познайомитися з театром, набути певний запас знань про театр та людей, які там працюють; ігровий, який дозволяє використовувати набуті знання у грі; сценічний, під час якого діти перетворюються на справжніх акторів.

Таблиця 1.3.2.



Науковці (Л. Артемова, Н. Водолага) виділяють три етапи гри-драматизації:

1) підготовка до гри-драматизації, яка охоплює заходи, спрямовані на засвоєння літературного тексту: читання або розповідання тексту вихователем; прослуховування тексту в звукозаписі; бесіда з дітьми про особливості характерів, голосів персонажів; переказування змісту тексту, під час якого діти закріплюють у своїй пам'яті послідовність подій, що відбуваються, прямої мови персонажів; переказування за виконаними дітьми ілюстраціями, сюжетними малюнками тощо;

2) збагачення знань дітей про персонажів та події, про які йдеться у грі; вправлення у виразному читанні тексту; підготовка атрибутів і декорацій;

3) власне гра-драматизація, в якій розвиваються творчі здібності дітей [8; 9; 10; 18].

Л. Фурміна зауважує, що організовуючи гру-драматизацію, вихователь спочатку сам визначає, хто виконуватиме ту чи іншу роль, зважаючи на те, хто з дітей як сприйняв казку. Поступово діти старшого дошкільного віку самі привчаються правильно розподіляти між собою ролі. Гру-драматизацію треба починати з простих казок. Розгортаючи гру-драматизацію, вихователь запитаннями, репліками, жестами спрямовує дію. Іноді педагог бере на себе обов'язки ведучого: розповідає від автора текст казки, який підводить дітей до певної дії. Діти старшого дошкільного віку грають у складніші ігри-драматизації. Вони разом з вихователем готують костюми, обговорюють, кому з дітей яка роль більше підходить [12].

Крім драматизації в дитячому садку проводять інсценування художніх творів. Інсценізація – це переробка будь-якого твору (у тому числі й казки) для сцени або кіно. Як зазначає Н. Водолага, інсценування відрізняється від драматизації послідовним відтворенням літературного сюжету, спеціальним заучуванням слів. В інсценівці є ведучий, що говорить слова від автора [8].

Розвитку діалогічних умінь старших дошкільників сприяють також і дидактичні ігри. Науковці пропонують розрізняти дидактичні ігри за навчальним змістом, ігровими діями і правилами, організацією та стосунками дітей, роллю вихователя тощо (А. Бондаренко, О. Сорокіна).

Вони виділяють: ігри-подорожі, що відображають реальні факти і події через незвичайне: просте – через загадкове, складне – через переборне, необхідне – через цікаве; покликані посилити враження, надати пізнавального змісту, казкової незвичайності, звернути увагу дітей на те, що існує поряд, але вони цього не помічають (подорож у намічене місце, подолання простору і часу, подорож думки, уяви тощо); ігри-доручення, в яких ігрове завдання та ігрові дії ґрунтуються на пропозиції будь-що

зробити; ігри-припущення, ігрове завдання яких виражене в назвах («Що було б...?», «Що б я зробив, якби...?» та ін.); спонукають дітей до осмислення наступної дії, що потребує вміння зіставляти знання з обставинами або запропонованими умовами, встановлювати причинні зв'язки, активної роботи уваги; ігри-загадки, які розвивають здатність до аналізу, узагальнення, формують вміння розмірковувати, робити висновки; ігри-бесіди, цінність яких полягає в активізації емоційно-розумових процесів (єдності слова, дії, думки, уваги дітей), у вихованні вміння слухати і чути запитання вихователя, питання і відповіді дітей, вміння зосереджувати увагу на змісті розмови, висловлювати судження [12].

Відповідно до характеру ігрових дій дидактичні ігри поділяють на ігри-доручення, що ґрунтуються на інтересі дітей до дій з іграшками і предметами: добирати, складати, роз'єднувати, з'єднувати, нанизувати тощо; ігри з відшукуванням предметів, особливістю яких є несподівана поява і зникнення предметів; ігри з відгадуванням загадок, що вибудовуються на з'ясуванні невідомого («Впізнай», «Відгадай», «Що змінилося?»); сюжетно-рольові дидактичні ігри, ігрові дії яких полягають у відображенні різних життєвих ситуацій, виконанні ролей (покупця, продавця, вовка, гусей та ін.); ігри у фанти або в заборонений «штрафний» предмет (картинку), що пов'язані з цікавими для дітей ігровими моментами (скинути картку, утриматися, не сказати забороненого слова тощо) (В. Аванесова). Близькими до нашого дослідження є сюжетно-рольові дидактичні ігри.

Н. Луцан виділяє окрему групу ігор – ігри мовленнєвої спрямованості, до яких можна віднести народні ігри, народні словесні ігри, режисерські, театралізовані ігри, музичні ігри, ігри-розваги, ігри-забави. Учені поділяють народні ігри на шість груп, усі з яких супроводжуються образною народною мовою (А. Богуш, Н. Луцан).

Нас цікавлять дві перші групи ігор: сюжетні народні ігри з елементами драматизації; народні рухливі ігри. Дотичними до проблеми нашого дослідження є ігри зі словесним текстом («Квочка», «Бочечка»), які

розкривають дітям красу, образність і багатство рідної мови, сприяють формуванню виразності та зв'язності мовлення; ігри – смішинки («Сміх», «Зайчику, зайчику, де ти був?», «Іди додому на зелену солону»), що сприяють створенню позитивного, емоційного настрою в дітей, розвитку мовленнєвої активності, образного мовлення, вправляють у вмінні вести діалог, добирати необхідні слова для гри.

Ми визначаємо ігри за сюжетами художніх творів як ігри, в яких діти втілюють сюжет художнього твору, передають діалоги персонажів твору близько до тексту або інтерпретуючи їх.

Ігри на теми художніх творів менше прив'язані до сюжету і композиції конкретного твору, ніж ігри-драматизації. Вони можуть поєднувати події з різних літературних джерел, довільно інтерпретувати їх зміст, передбачати нових героїв. Водночас дошкільники легко втілюють у грі сюжет художнього твору. Джерелом інформації для ігор старших дошкільників є спостереження та розповіді дорослих, сюжети казок, оповідань.

Казки і розповіді по-різному втілюються в іграх дітей. Деякі з дошкільнят розігрують окремі епізоди казки, інші діють, як улюблений казковий герой або намагаються відтворити всю казку, збагачуючи її зміст фактами з реального життя, виявляючи творчість. У дитячих іграх герої художніх творів можуть діяти дуже несподівано. Закінчуватися гра може так, як цього хоче дитина, а не так, як про це йдеться у творі.

Зауважимо, що діти дошкільного віку відносно легко втілюють у грі сюжет літературного твору. Окремі герої настільки припадають їм до душі, що дошкільники називають себе їхніми іменами, орієнтуються на їхню поведінку. Зупинимося на визначенні впливу гри взагалі та ігор за сюжетами художніх творів зокрема на розвиток мовлення дошкільників. Будь-які ігрові дії дітей супроводжуються мовленням: з мовлення вихователя дошкільники черпають зразки правильного мовлення, мовленнєві еталони, вислови; мовлення необхідне дитині, щоб запросити однолітків до спільної гри, пояснити її суть, разом дібрати атрибути, розпочати та завершити гру.

У реалізації своїх ігрових задумів дошкільники використовують слово, власні дії, предмети-замісники. Розвиток дитячої уяви безпосередньо пов'язаний з мовленням. У грі діти активізують, розвивають свої мовленнєві можливості, а завдяки різноманітним виражальним мовним засобам їхня гра стає змістовнішою, яскравішою. Якщо спочатку дошкільники послуговуються словом на позначення дій (з метою їх осмислення), то пізніше словом замінюють дію, виражаючи свої думки і почуття. Особливо велика роль належить слову в режисерських іграх, оскільки дитина в них організовує гру як режисер, регулюючи стосунки дійових осіб. Носіями ролей у таких іграх є іграшки (ляльки, тварини), інші предмети, від імені яких дитина діє, говорить. Це вимагає від неї вміння регулювати свою поведінку, обмірковувати дії і слова, стримувати свої рухи.

Перевтілення і створення образу можливі за наявності в дитини певних знань про зображені в літературному творі об'єкти та явища навколишнього світу, навичок виразного читання й усної розповіді, досвіду рухової діяльності. Гра-драматизація потребує від дітей творчих здібностей, таких як: поетичний слух - особливо чутливе сприйняття змісту і форми літературного тексту в єдності, а також виразне мовлення дитини; здатність швидко сприймати й усвідомлювати зміст літературного твору; вміння зберігати жвавість вражень, вираження ставлення до образу героя і почуття, що виникли на цій основі, користуючись при цьому мовою, рухами, мімікою.

Протягом третього-четвертого років життя однолітки є для дитини учасниками спільної практичної діяльності. Водночас індивідуальні характерологічні риси залишаються поза увагою дитини. В чотири - п'ять років однолітки - рівна істота, з якою „можна себе порівнювати”. Лише до п'яти - семи років однолітки набувають індивідуальності в очах дитини, стають значущими для спілкування. З шести років головним завданням і проблемою для дитини є встановлення емоційних контактів з однолітками. Для дитячого типу спілкування властива перш за все потреба у спільній діяльності з однолітками. Старші дошкільники можуть брати участь у

справах, ініційованих іншими дітьми, реалізувати чужі ідеї, починають співчувати та допомагати один одному, можуть виражати почуття словами.

Характер соціальної активності та ініціативності дошкільників у сюжетно-рольових іграх обговорювався в роботах Т. Репіної, В. Мухіної [19; 177]. Дослідження цих авторів засвідчують, що становище дітей у рольовій грі не однакове – одні виступають у ролі ведучих, інші – в ролі гравців. Переваги дітей та їх популярність у групі багато в чому залежать від їх здатності придумувати та організовувати спільну гру. В дослідженні Т. Репіної становище дитини в групі також вивчалось у зв'язку з її успішністю в конструктивній діяльності [15].

Інший напрям робіт базується на положенні М. Лісіної про те, що в основі формування міжособистісних відносин лежить задоволення комунікативних потреб. Якщо зміст спілкування не відповідає рівню комунікативних потреб суб'єкта, то привабливість партнера зменшується, і навпаки, адекватне задоволення основних комунікативних потреб призводить до переваги конкретної людини, що задовольняє ці потреби .

Науковці визначають театралізовані ігри як розігрування в особах літературного твору, відтворення за допомогою виражальних засобів (інтонації, міміки, жестів, пози, ходи) конкретних образів (Л. Артемова, С. Новосолова). Театралізовані ігри охоплюють: дії дітей з ляльковими персонажами або дії за ролями; літературну діяльність (вибір теми, складання, інсценування власних творів тощо); образотворчу діяльність (малювання декорацій, виготовлення атрибутів); музичну діяльність (інсценування музичних творів тощо). До театралізованих ігор належать ігри-драматизації та ігри за сюжетами літературних творів. Розглянемо більш детально ці види ігор.

На думку С. Новосолової, гра-драматизація полягає в зображенні, розігруванні в особах літературних творів зі збереженням послідовності епізодів. Сюжет гри, послідовність подій, ролі, вчинки, мова героїв визначаються текстом літературного твору. Гра-драматизація відбувається

заздалегідь заданим сюжетом і передбачає ролі, регламентовані межами авторського тексту. Дітям необхідно дослівно запам'ятати текст, усвідомити перебіг подій, образи героїв казки чи оповідання і показати їх саме такими, якими вони є у творі. Літературний твір своїм змістом визначає, які дії необхідно виконувати, однак він не містить вказівок щодо способів їх утілення - рухів, міміки, інтонації. Така гра є значно складнішою для дітей, порівняно з тією, в якій наслідується побачене в житті. Вона допомагає усвідомити ідею твору, його художню цінність, учить дітей виражати свої почуття, сприяє розвитку пам'яті, мовлення, вияву самостійності, творчості в доборі зображувальних і виразних засобів для створення образів .

У старшій групі гра-драматизація має забезпечити оволодіння дітьми прийомами інакомовності, фантастичного перетворення, перебільшення; вироблення вміння емоційно та інтонаційно виразного характеризування персонажів, виявлення власного ставлення до них та їхніх учинків; опанування виражальними засобами, необхідними для виконання різних ролей, відображення рольових дій, взаємин; уміння розігрувати відомі і нові сюжети за змістом та мотивами літературних творів, казок та інших жанрів усної народної творчості; вміння використовувати і виготовляти атрибути, що характеризують типові риси образу, ознаки місця подій.

Дослідники визначають під час сприймання театрального видовища дитина є глядачем, у театралізованій грі вона – творець, актор, режисер; при підготовці театральної вистави – глядач, актор, сценарист, декоратор залежно від прийнятої ролі.

І щоразу театралізована діяльність виконує свої різні функції: сприймання театрального видовища – розвага; театралізована гра – власне гра; підготовка театральної вистави стає випробуванням, що потребує певних вольових і фізичних зусиль, пов'язаних з виконанням якихось обов'язків: репетиціями, відповідальністю, фізичним напруженням.

Кожний з видів театралізованої діяльності ставить свої пріоритетні мовленнєві завдання. Коли дитина переглядає виставу, вона сприймає кращі

зразки правильного літературного мовлення, що сприяє розвитку та вдосконаленню її власного зв'язного мовлення. У театралізованій грі збагачується та активізується словник дітей, формується вміння самостійно складати, створювати власний сюжет, добирати належне мовленнєве оформлення для реалізації задуму, ідеї. Під час підготовки театральної вистави дитина також виконує вправи, спрямовані на розвиток виразності, образності мовлення та засвоює сприйняті раніше готові мовленнєві форми.

Однією з важливих складових театралізованої діяльності є театралізована гра. В багатьох дослідженнях театралізовані ігри класифікуються по способу реалізації сюжету:

1. Непредметні ігри (ігри-драматизації), в яких діти самі знаходяться в образі діючої особи і виконують взяті на себе роль.

2. Предметні ігри (ігри-інсценізації), в яких діючими особами є визначені предмети (іграшки, ляльки лялькового театру настільного, пальчикового тощо).

Гра-драматизація – це синтетичний вид діяльності дошкільників. Виникнення її можливе при наявності у дітей міцних знань літературного тексту, навичок виразного читання, вміння адекватно рухатись, використовувати свою міміку та жести, вміння створювати ігрове середовище, добираючи необхідні атрибути.

Ігри-драматизації – це відтворення сюжету літературного твору власними діями виконавців ролей, використання ними засобів виразності – інтонації, міміки, пантоміми. Драматизація відбувається на основі особистих дій виконавців ролей.

Своєрідність кожного ігрового образу створюється при драматизації казок, авторських творів, полягає у єдності типової і індивідуальної характеристик. Уміння виділяти характерні якості персонажів формується у процесі нагромадження знань про тварин, професії людей, стан природи. Загальноприйнято, наприклад, вважати лисицю хитрою, зайця – боязким,

вовка – злим. Маючи відповідні уявлення, дошкільники легко відтворюють спосіб пересування різних живих істот, їх характерні пози.

Герої будь-якого твору постають перед нами у різних ситуаціях та емоційних станах, які розкривають все те типове й індивідуальне в них. Так, хитра лисиця, майже завжди виявляється переможницею, а от у фіналі казки “Заєць, півень і лисиця” вона опиняється в іншому, незвичному для цього образу становищі – бачимо її заляканою, тоді як слабосильний півник, котрий в багатьох казках опиняється в зубах у лисиці, тут навпаки перемагає. Іграм-драматизаціям притаманні основні риси творчості ігор: наявність задуму, спільних рольових і реальних подій і відношень та інших елементів ситуацій. Також самостійність і самоорганізація дітей.

Для театралізованої діяльності дошкільників застосовують різні види театру, залежно від використання ігрового матеріалу та способу його розміщення. Дітей приваблює можливість зображувати в іграх людей – сміливих, мужніх і відважних, сильних і добрих. Окремі персонажі літературних творів починають з’являтися вже в самостійних іграх дітей молодших груп.

Ігри-драматизації поділяються за способами зображення:

- драматизації з пальчиками (з ляльками бі-ба-бо);
- драматизація як гра самої дитини;
- імпровізація – за даною чи обраною темою дитина створює образ за допомогою висловів, міміки, пантоміми.

Таблиця 1.3.3.

Спосіб розміщення ігрового матеріалу	Ігровий матеріал											
	маріонетка	топотушки	Смикунчики	ляльки	іграшки	Ляльки бі-ба-бо	картинки	фланелегфар	пальчиковий театр	кокони	тіньовий театр	
ширма	Театр маріонеток		Ляльковий театр					Пальчиковий театр				
стіл												
Екран							Театр на фланелеграфі				Тіньовий театр	
Фланелеграф												

Ігри-інсценізації – це всі види театрів. Тут дитина не є дійовою особою, вона створює сцени, веде ролі іграшкового персонажу, діє за нього. Існують такі різновиди: настільні театралізовані ігри. До них відносять театр іграшок. В цьому театрі використовуються найрізноманітніші іграшки – фабричні і саморобки, з природного і будь-якого іншого матеріалу. Тут не потрібно обмежувати політ фантазії, головне, щоб іграшки і поробки стійко стояли на столі і не створювали перешкод при переміщенні.

Театр картинок. Всі картинки – персонажі і декорації потрібно зробити двосторонніми, так як необхідні повороти, а щоб фігурки не падали, потрібні опори, які можуть бути досить різноманітними, але обов'язково достатньо стійкими. Це забезпечується правильним співвідношенням ваги чи площини опори з висотою картинки. Чим вище картинка, тим більше чи вагоміше потрібна площина опори. Дії іграшок і картинок в настільному

театрі обмежені. Використовуються і декорації (2-3 дерева – це ліс, зелена тканина – галявина).

Стендові театралізовані ігри. До них відносять: стенд книжка – використовується для ігор типу подорожей, щоб відобразити динаміку, послідовність подій за допомогою ілюстрацій, що змінюють одна одну.

Закріплюють на нижній частині дощечки. На верхній розміщується транспорт, на якому здійснюється подорож. По ходу транспорту ведучий перегортає листки стенд-книжки, демонструючи різні сюжети, зустрічі, які трапляються на шляху.

Фланелеграф – картинку показують на екрані. Утримує їх зчеплення фланелі, якою зтягнуті екран і зворотня сторона картинки. Замість фланелі на картинку можна наклеювати і шматочки наждачного паперу. Малюнки необхідно підбирати разом з дітьми, це викликає у них величезне задоволення. Можна використовувати і природний матеріал. Різноманітні по формі екрани дозволяють створювати «живі» картинку, які зручно демонструвати всій групі дітей. Цей вид ігор дозволяє зобразити масові сцени, наприклад, «переліт птахів».

Тіньовий театр – тут необхідний екран з напівпрозорого паперу, виразно вирізані чорні плоскі персонажі і яскраве джерело світла за ними, завдяки якому персонажі відтіняються на екрані. Дуже цікаві зображення отримують за допомогою пальців рук, наприклад, можна зробити гусака, зайця, сердитого індики. Але дуже важливо супроводжувати показ звучанням. Щоб показувати сценку з деякими персонажами одночасно, необхідно встановити внизу екрану планку, на якій можна прикріпити фігуру. Наприклад, спочатку тягне дід ріпку, закріпити фігуру на планці і виводити бабу і т.д. Фігури потрібно розміщувати вниз екрану, щоб тіні були чіткішими. Театр тіней добре використовувати під час дозвілля.

Пальчиковий театр – це ігри-розваги, ігри-потіхи, казки, різні інсценівки, які супроводжуються показом ляльок, що одягаються на пальці і діють за персонажа, зображення якого на руці. В ході гри дитина рухає

одним або двома пальцями, проговорюючи текст, переміщуючись за ширмою. Можна обходитись і без ширми і зображувати дії, переміщуючись вільно по кімнаті. З допомогою цього виду театру можна показати одночасно декілька персонажів. Наприклад, у казках «Ріпка», «Вовк і семеро козенят», «Гуси-лебеді» тощо. Казки і інсценівки в яких багато персонажів можуть показувати двоє-троє дітей, які розміщуються за ширмою.

Ляльковий театр – для вистав характерне вільне поєднання різних типів ляльок, а також різних прийомів і засобів – все це підпорядковано виявленню специфіки мистецтва. Вистава переносить дітей у чарівний світ, де все казкове – реальне і фантастичне. З великою радістю вони зустрічають ляльок, сприймають їх так, ніби це живі істоти, з цікавістю спостерігають за їх діями. Діти люблять, коли герої вистави стрибають, говорять, виконують різні рухи. Це викликає в них жваву реакцію, яскраве емоційне ставлення до дійових осіб і прагнення стати безпосереднім учасником подій. Чим старші діти, тим більше вони цікавляться сюжетами інсценівок, стосунками між дійовими особами, їхніми успіхами та невдачами. Тому ляльковий театр використовується не тільки як розвага для дітей, але й як засіб виховання високих моральних якостей та позитивних рис характеру.

До лялькових театрів відносять такі театри як: театр Петрушок – це спектаклі за участю спеціальних ляльок, у яких тулуб пустий (сорочка, рукавичка), що одягається на руку. Рух її голови здійснюється за допомогою рухів пальців, кисті руки. Ляльки звичайно діють на ширмі, за якою ховається ляльковод. Якщо лялька дуже велика для дитячої руки, то в голову можна вставити два пальці замість одного. Треба вкоротити рукава ляльки, щоб дитячі пальці входили в патронки рук.

Театр маріонеток – ляльки, які рухаються за допомогою ниток, що відходять від усіх рухомих частин персонажу (рук, ніг, голови) і сходяться вгорі на хрестовині.

Театр естрадної ляльки – це великі ляльки в зріст людини, пошиті з тканини, набиті ватою або поролоном. Ноги та руки ляльок за допомогою

резинок кріпляться до ніг та рук ляльково дів, голівка приводиться в рух рукою дитини. Цей театр ще має назву «Театр «живої руки».

Існують також театри з покидькових матеріалів.

Театр повітряних кульок – наповнена повітрям кулька оздоблюється заготовленими деталями – очима, носом, вухами, бантиками тощо.

Театр коробок – будь-які коробки однакових чи різних розмірів, оздоблюються деталями і з ними розігрується інсценівка. По такому ж принципу ляльок можна виготовити з пластикових пляшок, циліндрів і поролону.

Можна створювати також:

Театр рукавичок – лицьова сторона рукавички (готової чи зшитої) формується заготовленими деталями, пришитими до основної тканини. Волосся, вуха, бороду вдало імітують нитки, бахрома. Прикраси, бантики, комірці не повинні перевантажувати рукавичку. Зворотній бік оформляється деталями (хустка, хвостик).

Театр-пуф – інсценізація творів з допомогою персоніфікованих пуфиків – м'яких подушок – іграшок (тваринки, комахи тощо).

Магнітний театр – дітей можна порадувати, здивувати, якщо пристосувати зроблені ними іграшки для магнітного театру. Для цього потрібно смужками паперу прикріпити до нижніх частин конусів і циліндрів шматочки металу. Металеві шматочки можна розмістити в отворах катушок. Зробимо підставку для показу такого театру. До фанери або твердого картону приклеїти шматок тканини, для того, щоб діти не бачили як ми будемо пересувати магніт під підставкою. Встановити підставку можна на край двох зсунутих столів. Іграшки будуть «ходити», «бігати».

Отже, можна створити ще багато видів театру, головне, фантазія і бажання педагога, завдання якого не тільки зацікавити малят театром та театралізованими іграми, а й викликати у них бажання самим взяти участь у створенні театральних персонажів.

З-поміж характерних труднощів у спілкуванні науковці виділяють такі: дитина прагне до однолітка, але її не приймають до гри; дитина прагне до однолітків, вони грають з нею, але їх спілкування носить формальний характер; дитина йде від однолітків, але вони налаштовані до неї дружельбно; дитина йде від однолітків, і вони уникають контакту з нею. Ці труднощі можна пояснити порушенням однієї з умов «повноцінного спілкування»: наявність взаємних симпатій; інтересу до діяльності однолітка, прагнення грати разом; наявність співчуття; здатності «приспособуватися» одного до одного; необхідного рівня ігрових та діалогічних умінь (М. Лісіна, Т. Репіна).

Отже, в процесі ігрової діяльності діти не лише позначають і супроводжують свої дії словом, осмислюючи їх, а й висловлюють власні думки та почуття. Вони отримують нагоду творити слово, фразу, текст (будують висловлювання, репліку в діалозі, самостійне судження; перефразовують і створюють власні варіанти віршованих супроводів гри, приказок для оцінювання участі).

Отже, театралізовані ігри спрямовані на розв'язання завдання з усіх напрямків мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку:

- формування навичок зв'язного мовлення;
- удосконалення граматичної будови мовлення;
- активізації словника;
- виховання звукової культури мовлення;
- навчання грамоти.

Організовуючи театралізовані ігри слід дотримуватись основних вимог:

- змістовність і різноманітність тематики;
- щоденне застосування театралізованих ігор у навчально-виховному процесі;
- активність дітей на всіх етапах підготовки і проведення ігор;
- співпраця дітей одне з одним та дорослими.

Цілеспрямована, чітко спланована робота за створеною системою не тільки в процесі щоденного спілкування, але і в процесі спеціально організованого навчання сприятиме ефективному вирішенню одного з головних завдань дошкільної освіти на сучасному етапі – набуття мовленнєвої компетенції дитиною, здатною засвоїти інтегроване вміння адекватно й доречно спілкуватись рідною мовою в різних життєвих ситуаціях, дотримуючись загальної культури. Дитина: у сприйманні театрального видовища:

- розуміє зміст дійства вистави, театральний образ як живу акторську дію з використанням засобів мовлення, міміки, жестів, рухів, музики, танцю, співу;

- співпереживає героям сюжету, підказує, як їм поводитися у скрутних ситуаціях ;

- оцінює свої вчинки та вчинки ровесників, порівнюючи з вчинками персонажів вистави;

- наслідує позитивних героїв вистави;

- впізнає в силуетах і тінях характерні образи персонажів;

- оцінює героїв (хитрий, жадібний, нерозумний, довірливий);

в ігровій діяльності:

- відображає характерні особливості образу театральних персонажів;

- своєчасно долучається до групової драматизації фрагментів твору;

- ініціює організацію ігор у «театр»;

у сценічній діяльності:

- бере активну участь у підготовці театралізованих ігор;

- творчо перевтілюється в образи персонажів, розігрує сюжети, виразно та з гумором виконує ролі;

- вносить творчі фрагменти у гру за казкою;

- виготовляє декорації, атрибути, костюми;

- ініціює організацію ігор-драматизацій, театралізованих ігор, заохочує однолітків до розігрування сюжетів літературних творів, казок;

у процесі навчання дізнається та усвідомлює:

- про малі поетичні жанри українського фольклору (потішки, забавлянки, віршики, пісні, заклички, мирилки, прислів'я, приказки, загадки, колядки, щедрівки), запам'ятовує їх зміст, усвідомлює їх призначення;

- одержує основні відомості про театр (призначення – виступають актори, показують вистави; при-міщення – театральна зала, гардероб, фойє, каса; обладнання – крісла, лампи);

- про різні види театру (іграшок, картинок, ляльок, фланелеграф), їх особливості;

- усвідомлює жанрові особливості казки (повтор, персоніфікація, зачин, кінцівка) та переносить у власну творчу діяльність.

Діти реалізують потребу у самовираженні, спілкуванні, пізнанні себе через відтворення різних образів під час ігор – драматизацій: «Лисичка і журавель» (за методикою Карла Орфа), «Пан Коцький», «Кривенька качечка»; імпровізацій; інсценівок за художніми творами Василя Сухомлинського («Зайчик і місяць»); ігор за сюжетами літературних творів, розігрування потішок, забавлянок, – де дитина і актор, і сценарист, і режисер; під час самостійної театральної-ігрової діяльності, режисерських ігор та показу вистав: «Солом'яний бичок», «Сперечались овочі»; інсценування п'єси «Що буває, коли пісеньку образять».

Показники успіхів і досягнень дитини:

- уміє складати сюжети на наочній, словесній основі та самостійно;
- розробляє сценарії за віршованим текстом та на основі комбінує сюжети;

- самостійно розігрує зміст забавлянок та українських народних пісень;

- використовує малі жанри фольклору в сюжетно-рольових іграх;

- самостійно показує виставу театру іграшок, картонажного, тіньового за знайомими сюжетами літературних творів;

- влаштовує сюжетно-рольову гру «Театр»;

- організовує самостійно та за вказівкою дорослого ігри-драматизації, театралізовані ігри за сюжетами добре знайомих художніх творів;
- бере участь в інсценуванні знайомих казок;
- виготовляє разом з дорослими атрибути, костюми, декорації;
- проявляє себе емоційним та естетично чутливим глядачем;
- ідентифікує почуття і вчинки персонажів з власними діями;
- виявляє особистісну позицію в процесі перевтілення у сценічний образ;
- запам'ятовує сюжетну послідовність;
- своєчасно включається в дію;
- використовує музично-пластично-пісенний досвід у театралізації різних творів літературних жанрів.

Отже, цілеспрямована система роботи над проблемою розвитку звязного мовлення в дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності, має ефективно вплинути на позитивну динаміку росту рівня мовленнєвої компетенції дитини–дошкільника, що власне і буде в змісті нашого наступного розділу.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Діагностика вихідних рівнів зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку

Метою констатувального експерименту було з'ясування вихідного рівня розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Експериментальна робота здійснювалась у старших групах на базі ЗДО «Зірочка»

Для виявлення стану сформованості монологічного мовлення нами було розроблено авторську методичку, що містила серію з п'яти завдань зі складання речень та розповідей різного типу складності. Основну увагу ми звертали на наявність і рівень сформованості у дітей навичок фразового мовлення та на особливості мовленнєвої поведінки. Включення в комплексне дослідження завдань на складання фразових висловлювань за наочністю дозволяло нам виявити індивідуальні мовленнєві можливості дітей.

Завдання 1. «Складання речень за окремими ситуаційними картинками». Завдання спрямоване на визначення вміння дитини складати адекватне закінчене висловлювання на рівні фрази.

Матеріал: сюжетні картинки такого змісту:

- дівчинка поливає квіти;
- дівчинка ловить метелика;
- хлопчик ловить рибу;
- хлопчик катається на санчатах;
- мама миє посуд.

Хід виконання завдання. Педагог пропонує дитині розглянути сюжетні картинки та сказати, що зображено на картинці (під час показу кожної картинки пропонується запитання-інструкція: «Скажи, що тут

зображено?»). За відсутності фразової відповіді (дитина не може встановити смислові предикативні зв'язки), педагог ставить допоміжне запитання: «Що робить дівчинка (хлопчик, мама)?».

Оцінювання результатів виконання завдання:

високий рівень – дитина граматично правильно будує фразу, що адекватною за змістом запропонованої картинки, повно і точно відображає її предметний зміст;

середній рівень – дитина будує адекватну за змістом запропонованої картинки фразу, проте вона має один з наступних недоліків: недостатньо інформативна; відзначаються помилки у виборі потрібної граматичної форми слова, що впливає на правильність зв'язку слів у реченні; наявні порушення нормативного порядку слів; наявні тривалі паузи для знаходження потрібного слова;

низький рівень – дитина не складає речення, перераховує предмети, що зображені на картинці, або складає не адекватну за змістом фразу

Завдання 2. «Складання речень за трьома предметними картинками, пов'язаними за змістом». Завдання спрямоване на виявлення здібностей дитини до встановлення логіко-смислових відносин між предметами і вербалізації їх у вигляді закінченої фрази.

Матеріал: серії предметних картинок – дівчинка, ліс, гриби; хлопчик, вудочка, риба.

Хід виконання завдання. Педагог пропонує дитині розглянути предметні картинки, назвати їх та скласти речення так, щоб в ньому говорилося про всі три предмети. За умови невиконання завдання (дитина не складає речення самостійно), педагог ставить допоміжні запитання: «Що робить дівчинка? Куди вона йде? Що буде робити? тощо». Якщо дитина складає речення зі словами назвами двох картинок, то інструкція повторюється і вказується на пропущену картинку.

Оцінювання результатів виконання завдання:

високий рівень – дитина складає речення з урахуванням предметного змісту всіх запропонованих картинок, речення є граматично правильно оформленим та адекватним за змістом;

середній рівень – дитина складає речення на основі 2-х картинок, проте, після відповідної вказівки на пропущену картинку та додаткової інструкції, дитина складає адекватне за змістом висловлювання;

низький рівень – дитина не складає речення з використанням всіх картинок, незважаючи на надану допомогу.

Завдання 3. «Переказ знайомої казки». Завдання має на меті виявити можливості дитини відтворювати простий за структурою і невеликий за обсягом текст.

Матеріал: казка «Червона шапочка».

Хід виконання завдання. Педагог двічі читає казку дитині; перед повторним читанням надається установка на те, що дитина має переказати казку.

Оцінювання результатів виконання завдання:

високий рівень – дитина складає переказ самостійно, повністю передає зміст тексту, дотримується зв'язності і логічної послідовності викладу, між реченнями є смисловий та синтаксичний зв'язок, дитина використовує різноманітні мовленнєві засоби відповідно до тексту твору;

середній рівень – дитина складає переказ з допомогою педагога у вигляді навідних запитань, підказки, при цьому зміст тексту передається повністю, відзначаються окремі порушення зв'язності, поодинокі порушення структури речень, дитина не використовує художньо-стилістичні елементи;

низький рівень – дитина складає переказ за навідними питаннями, під час переказу відзначаються пропуски окремих моментів дії або цілого фрагменту, наявні неодноразові порушення зв'язного відтворення тексту, поодинокі смислові невідповідності.

Завдання 4. «Складання розповіді за серією сюжетних картинок».

Завдання спрямовано на визначення можливостей дитини скласти зв'язну розповідь на основі наочно представлених послідовних фрагментів-епізодів.

Матеріал: серія сюжетних картинок.

Хід виконання завдання. Педагог розкладає перед дитиною серію з трьох

сюжетних картинок у потрібній послідовності, пропонує уважно їх розглянути та скласти розповідь – розповісти про те, що вона бачить на картинках; перед складанням розповіді педагог з дитиною здійснюють аналіз предметного змісту

кожної картинки з поясненням значення окремих елементів зображеної обстановки.

Оцінювання результатів виконання завдання:

високий рівень – дитина самостійно складає зв'язну розповідь, яку буде

відповідно до граматичних норм, повно і адекватно відображає зображений сюжет, дотримується послідовності в передачі подій і зв'язку між фрагментами-епізодами;

середній рівень – дитина складає розповідь за допомогою навідних запитань, припускається смислових помилок, відзначаються пропуски суттєвих

моментів, що порушує змістову відповідність розповіді, порушена зв'язність розповіді, дитина перераховує дії, які представлені на картинках;

низький рівень – дитина складає розповідь за допомогою навідних запитань і вказівок на відповідну картинку, конкретну деталь, порушується зв'язність, дитина пропускає окремі моменти, а також відмічаються окремі смислові невідповідності.

Завдання 5. «Складання розповіді з особистого досвіду». Завдання має на меті виявити індивідуальний рівень і особливості володіння дитиною

зв'язним фразовим і монологічним мовленням під час передачі своїх життєвих вражень.

Хід виконання завдання.

Педагог пропонує дитині розповісти про якусь подію, яка сталася з дитиною нещодавно (скласти розповідь «Вчорашній день», «Як ми їздили до зоопарку», «Прогулянка до дитячого парку» тощо), з опорою на запитання дорослого.

Оцінювання результатів виконання завдання:

високий рівень – дитина досить інформативно відповідає на всі запитання, у розповіді використовує зв'язкові розгорнуті висловлювання та застосовує лексико-граматичні засоби;

середній рівень – дитина складає розповідь відповідно до плану запитань педагога, більша частина фрагментів розповіді представляє зв'язні висловлювання, проте наявні окремі морфологічні та синтаксичні помилки;

низький рівень – дитина не складає розповідь, перераховує окремі предмети і дії, відмічається крайня бідність змісту, порушення зв'язності мовлення, грубі лексико-граматичні недоліки.

Після проведення обстеження дітей нами проведений кількісний та якісний аналіз результатів виконання завдань дітьми. Якісний аналіз виконання завдань за авторською методикою дав підстави стверджувати, що діти ЕГ та КГ виявили низький та середній рівні сформованості монологічного мовлення.

Під час складання речень за окремими ситуаційними картинками діти будували фрази, що були недостатньо інформативними, спостерігалися помилки узгодження слів у реченні (мама мити посуд), діти не дотримувалися правильного порядку слів у реченні (метелика дівчинка ловить; санчатах катається хлопчик). Деякі діти не склали речення або обмежувалися простим перерахуванням об'єктів (дівчинка, метелик, хлопчик, вудка, риба). Аналіз результатів виконання завдання «Складання речень за окремими ситуаційними картинками» показав, що 40 % дітей ЕГ та

стільки ж дітей КГ виявили середній рівень вміння складати адекватне закінчене висловлювання на рівні фрази, 60 % дітей ЕГ та стільки ж дітей КГ – низький рівень (Таблиця 2.1.1). Високого рівня вміння складати адекватне закінчене висловлювання на рівні фрази не досягла жодна дитина.

Таблиця 2.1.1

Результати виконання завдання 1

(у %)

Рівні	ЕГ	КГ
<i>Високий</i>	0	0
<i>Середній</i>	40	40
<i>Низький</i>	60	60

Під час складання речень за трьома предметними картинками більшість дітей складала речення на основі 2-х картинок.

Аналіз результатів виконання завдання «Складання речень за трьома предметними картинками» показав, що 60 % дітей ЕГ та 40% дітей КГ виявили середній рівень здібностей до встановлення логіко-сміслових відносин між предметами і вербалізації їх у вигляді закінченої фрази, 40 % дітей ЕГ та 60% дітей КГ – низький рівень (Таблиця 2.1.2.). Високого рівня вміння встановлювати логіко-сміслові відносини між предметами і вербалізувати їх у вигляді закінченої фрази не досягла жодна дитина.

Таблиця 2.1.2

Результати виконання завдання 2

(у %)

Рівні	ЕГ	КГ
<i>Високий</i>	0	0
<i>Середній</i>	60	40
<i>Низький</i>	40	60

У процесі переказу казки «Червона шапочка» спостерігались порушення зв'язності в реченні та структури речень – діти переставляли слова в реченні, припускалися помилок під час узгодження слів у реченні. Діти як ЕГ так і діти КГ під час переказу випускали фрагменти сюжету казки, спостерігались смислові невідповідності (дівчинці кошик з пиріжками, що їх вона мала віднести до бабусі, дала бабуся).

Аналіз результатів виконання завдання «Переказ знайомої казки» показав, що 20 % дітей ЕГ та 40 % дітей КГ виявили середній рівень вміння відтворювати простий за структурою і невеликий за обсягом текст, 80 % дітей ЕГ та 60% дітей КГ – низький рівень (Таблиця 2.3.1). Високого рівня вміння відтворювати простий за структурою і невеликий за обсягом текст не досягла жодна дитина.

Таблиця 2.1.3

Результати виконання завдання 3

(у %)

Рівні	ЕГ	КГ
<i>Високий</i>	0	0
<i>Середній</i>	20	40
<i>Низький</i>	80	60

Розповідь за серією сюжетних картинок діти склали за допомогою навідних запитань і вказівок, діти порушували зв'язність, перераховували дії та об'єкти, які представлені на картинках. Аналіз результатів виконання завдання «Складання розповіді за серією сюжетних картинок» показав, що 20% дітей ЕГ та 20% дітей КГ виявили середній рівень вміння скласти зв'язну розповідь на основі наочно представлених послідовних фрагментів-епізодів, 80% дітей ЕГ та 80% дітей КГ – низький рівень (Таблиця 2.1.4.).

Високого рівня вміння скласти зв'язну розповідь на основі наочно представлених послідовних фрагментів епізодів не досягла жодна дитина.

Результати виконання завдання 4

(у %)

Рівні	ЕГ	КГ
<i>Високий</i>	0	0
<i>Середній</i>	20	20
<i>Низький</i>	80	80

Розповідь з власного досвіду діти склали відповідно до плану запитань педагога, наявними були морфологічні та синтаксичні помилки; для розповіді дітей характерною була бідність змісту, незв'язність висловлювань, непослідовність речень. Аналіз результатів виконання завдання «Складання розповіді з власного досвіду» показав, що 40% дітей ЕГ та 20% дітей КГ виявили середній рівень володіння зв'язним фразовим і монологічним мовленням під час передачі своїх життєвих вражень, 60% дітей ЕГ та 80% дітей КГ – низький рівень (Таблиця 2.1.5.). Високого рівня володіння зв'язним фразовим і монологічним мовленням під час передачі своїх життєвих вражень не досягла жодна дитина.

Результати виконання завдання 5

(у %)

Рівні	ЕГ	КГ
<i>Високий</i>	0	0
<i>Середній</i>	40	20
<i>Низький</i>	60	80

Отже, під час констатувального експерименту для визначення рівня сформованості зв'язного монологічного мовлення нами була використана авторська, розроблена нами методика оцінки розвитку зв'язного мовлення. Методика включала 5 завдань, які були спрямовані на складання речень за

окремими ситуаційними картинками, складання речень за трьома предметними картинками, пов'язаними за змістом, переказ знайомої казки, складання розповіді за серією сюжетних картинок, складання розповіді з особистого досвіду.

2.2. Методика розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку в театральній-ігровій діяльності

Для ефективної реалізації поставленого завдання ми розробили систему роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей засобами театралізованої діяльності. З цією метою нами було розроблене календарне планування. Планування є важливим чинником організації цілеспрямованого, систематичного освітнього процесу. Під час планування ми враховували низку загально-дидактичних принципів, зумовлених особливостями засвоєння дітьми рідної мови.

Складаючи план, ми керувалися вимогами програми, за якою працює ЗДЛ. Важливе значення мало забезпечення принципу систематичності й **послідовності** в розташуванні матеріалу. Ускладнення програмних завдань, методів навчання, вимог до словесної діяльності дітей здійснювалося протягом навчального року. На початок навчального року ми планували більш доступний матеріал, що поступово ускладнювався. Наприклад, діти спочатку вчаться переказувати близько до тексту невеликі оповідання та казки, а наприкінці навчального року – більш складні. Систематичність щодо уточнення, поглиблення вже пройденого матеріалу й повідомлення нових знань забезпечувалася взаємозв'язком окремих знань та видів діяльності.

Використання різних форм роботи під час реалізації одного освітньо-виховного завдання сприяло повторюваності й закріпленню програмного матеріалу.

На початку навчального року ми планували спостереження за розвитком мовлення дітей, проведення групових та індивідуальних бесід для того, щоб виявити обсяг знань і вмінь, здобутих дітьми в попередніх групах. Особливу увагу звертали на рівень активності дітей: чи вміють вони слухати вихователя, правильно й чітко відповідати на запитання, відтворювати нові дії за зразком, а відомі – за заданими умовами. Виявлений рівень знань і вмінь дітей став підґрунтям для подальшого планування нашої роботи.

Таблиця 2.2.1

Перспективне планування з розвитку мовлення (*старша група*)

Час проведення	Тема освітньої діяльності	Програмні завдання	Ігри та ігрові вправи, заходи
1 квартал			
Вересень			
1-й і 2-й тиждень ознайомлення			
Тиждень 3	Ознайомлення з органами артикуляції	Продовжувати ознайомлювати з основними органами артикуляційного апарату, спонукати дітей до мовленнєвої активності, формувати мовні здібності дітей, розвивати рухливість органів артикуляційного апарату, просторової орієнтування, вміння слухати.	Ігри та ігрові вправи для губ, мови, нижньої щелепи.
4 тиждень	Приміщення дитячого будинку	Продовжувати знайомити дітей з назвою і призначенням приміщень дитячого будинку	Д/гра «Чого в групі багато». Гра-

		і групи, вчити відображати в мові результати спостережень у побуті. Розвивати мовленнєві форми спілкування з дорослим, увагу Виховувати інтерес до власних висловлювань	драматизація «Чепурна синичка» Д/гра «Назви лагідно» Д/гра «Один - багато»
Жовтень 1 тиждень	Осінь	Вчити відповідати на запитання педагога, вчити узгоджувати у прикметники та іменники, активізувати в мовленні дієслова, активізувати в мовленні дієслова. Розвивати пізнавальну функцію мови Виховувати інтерес до власних висловлювань	Д/гра «Хто більше назве» Д/гра «Дме вітерець» Гра-драматизація «Лисичка і Журавель»
2 тиждень	Овочі <i>Складання описового оповідання</i>	Вчити складати просту описову розповідь, вправляти в узгодженні іменників, прикметників. Виховувати інтерес до рідної мови.	Д/гра «Дізнайся за описом» Д/гра «Порахуємо овочі у кошику» Д/гра «Допоможи дітям»
3 тиждень		Закріплювати вміння вимовляти звук «Н»	Д/гра «Договори

		ізолювано, в складах, словах, фразах; визначати місце розташування у слові. Розвивати слухове і зорове сприйняття, увагу. Виховувати бажання допомагати іншим.	звук» Д/гра «Вибери слово» Д/г «Скажи навпаки»
4 тиждень	Читання потішки «Дощик, дощик пуці»	Продовжувати знайомити дітей з малими формами поетичного фольклору, розвивати вміння слухати художній текст. Розвивати фразову мову, слухову увагу Викликати емоційне сприйняття до художніх творів	Перегляд вистави «Теремок »
Листопад 1 тиждень	Фрукти	Вчити виділяти в предметах істотні ознаки, робити необхідні узагальнення, узгоджувати іменник з прикметником Активізувати предметний словник, слухову увагу	Д/гра «Четвертий зайвий» Д/гра «Один - багато» Д/гра «Дізнайся за описом»
2 тиждень		Вчити дітей, дотримуючись плану розглядання іграшки, розповідати про неї при мінімальної допомоги, вчити складати речення з 3 слів	д/г «Обери іграшку» «Один - багато» «Договори

		Розвивати зорову пам'ять та увагу	слово»
3 тиждень	Звукова культура мовлення	Уточнити рухи органів артикуляційного апарату, вправляти у чіткому проголошенні звуку Т, вчити визначати положення язика при вимовлянні звуку Розвивати слухове і фонематичні сприйняття Виховувати бажання займатися.	Ігри на розвиток мовного дихання, сили голосу
4 тиждень	Заучування потішки «Жили у бабусі»	Продовжувати знайомити з малими формами поетичного фольклору, допомогти дітям запам'ятати і виразно читати потішку. Розвивати мовленнєву активність. Виховувати почуття любові до українського фольклору.	Д/гра «Один - багато» Д/гра «Четвертий зайвий» Театралізована гра «Я буду вдячний»
		II КВАРТАЛ	
Грудень 1 тиждень		Вчити дітей розуміти і правильно використовувати в мовленні прийменник «НА», вживати цей прийменник у мовленні Розвивати слухове, граматичний лад мови,	Д/гра «Де живе?» Д/Гра «Скажи: Яка? Який? Які?». Д/гра «Де

		активізувати предметний словник.	лежить сніг?» Драматизація казки «Рукавичка»
2 тиждень	Складання розповіді - опису(Іграшки)	Вчити складати розповідь про іграшки з описом зовнішнього вигляду, вчити узгоджувати прикметники з іменниками. Розширювати і збагачувати словник по темі іграшки, увагу, пам'ять	Д/гра «Вгадай по голосу» «Договори слово» «Що вгорі, а внизу» «Де іграшки» Гра-імітація «Хто – хто у садочку працює?»
Тиждень 3		Уточнити рухи органів артикуляційного апарату, вправляти в чіткій правильній вимові звуку та звуконаслідуванню. Розвивати слухове і фонематичне сприйняття. Виховувати бажання займатися.	Ігри на розвиток мовного дихання, сили голосу «Хованки» Перегляд вистави «Казка про гарбузову кашу»
4 тиждень	Читання	Виробляти вміння слухати	Д/гра

	народної казки «Кіт і півень»	казку разом з групою однолітків, відповідати на запитання за змістом казки Виховувати у дітей дбайливе ставлення до книги.	«Відгадай загадку» «Дізнайся казку!» «Договори слово»
Січень 2 тиждень	Новий рік Прийменники (<i>На, Під</i>)	Вчити складати невелику розповідь по темі, вчити диференціювати прийменники, формувати граматичний лад промови. Розширювати і збагачувати словник по темі, увагу, пам'ять. Виховувати бажання займатися	Д/гра «Яка іграшка?» Д/гра «Один - багато» «Що де лежить»
3 тиждень	Заучування вірша А. Барто «Сніг»	Вчити дітей відповідати на запитання, підтримувати діалог, переказувати своїми словами основний зміст вірша і читати голосно, виразно. Уважно слухати художній твір. Виховувати інтерес до художніх творів.	Розвиваючі ігри, вправи на розвиток мовлення.
4 тиждень	Звукова культура мовлення (р)	Закріплення навички чіткої вимови звуку "Р" у складах, словах, вправляти в узгодженні прикметників з іменниками.	Ігри на розвиток сили голосу «Завірюха» «Гуси»

		Розвиток фонематичного слуху, уваги, пам'яті, дрібної моторики. Виховувати бажання займатися.	«Назви слово». «Один - багато».
Лютий 1 тиждень	Зимуючі птахи	Уточнити знання про зимуючих птах, вчити складати просте речення, вчити узгоджувати іменник з прикметником Активізувати словник з теми, слухову пам'ять та увагу. Інтерес до власних висловлювань.	Д/гра «Назви лагідно» Д/гра «Хто як голос подає?» Д/гра «Запам'ятай-повтори» Перегляд вистави «Теремок»
2 тиждень	Складання розповіді по картині «Не боїмося ми мороза»	Вчити складати невелику розповідь, відображати зміст картини, вчити добирати визначення до слів (сніг, зима, сніжинки) Слухову увагу, зорову пам'ять, мислення, активізувати предметний словник.	Д/гра «Скажи правильно» «Що ліпили діти?» «Відгадай загадку» «Де лежить сніг»
3 тиждень	Читання казки «Солом'яний бичок-смоляний»	Виховувати вміння слухати казку разом з групою однолітків, відповідати на запитання за змістом казки	«Відгадай загадку» «Договори слово»

	бочок»	Виховувати у дітей дбайливе ставлення до книги.	Пальчикова гра «Схованки»
4 тиждень	Звукова культура мовлення (X)	Уточнити рухи органів артикуляційного апарату, вправляти у чіткому проголошенні звуку X, вчити визначати положення язика при вимовлянні звуку Розвивати слухове і фонематичне сприйняття. Виховувати бажання займатися.	Д/гра «Знайди картинку» «Четвертий зайвий» «Чого не стало ?»
		ІІІ КВАРТАЛ	
Березень 1 тиждень	Транспорт	Продовжувати вчити складати просту пропозицію, знайомити з різними видами транспорту, вчити утворювати складні слова. Активізувати словник з теми, слухову пам'ять та увагу	Д/ гра «Що їде. Плаває, літає» «Чому так називається» Вправа «Пропозицію договори та її ти повтори»
2 тиждень	Складання розповіді за двома іграшками	Вчити складати розповідь за двома іграшками, активізувати в мовленні слова, що позначають якості предметів, вчити узгоджувати іменники з прикметниками	Д/гра «Вгадай по голосу» «Договори слово» Вправи «Що

			вгорі, а внизу» «Де іграшки»
3 тиждень		Виховувати вміння слухати розповідь разом з групою однолітків, відповідати на запитання за змістом твору Виховувати у дітей дбайливе ставлення до книги, інтерес до художньої літератури.	«Відгадай загадку» «Загубилися дітки» «Договори слово» Вправа «Чим пригостити» «Вибери картинку»
4 тиждень	Звукова культура мовлення	Уточнити рухи органів артикуляційного апарату, вправляти у чіткому проголошенні звуку З, вчити визначати положення язика при вимовлянні звуку Виховувати бажання займатися.	Ігри на розвиток мовного дихання Пальчикова гра «Дружба»
Квітень 1 тиждень	Професії	Продовжувати знайомити з працею няні, вихователя, медсестри, учити вживати в мові іменники множини Розвивати діалогічне мовлення, активізувати словник з теми	Д/гра «Наші вихователі» Д/гра «Можна - не можна» Д/гра «Що кому потрібно» Д/гра «Хто

			що робить»
2 тиждень	Читання оповідання К.І. Чуковського «Федорине горе»	Продовжувати знайомити дітей з творчістю К.І. Чуковського, вчити слухати великий за обсягом твір, вчити добирати влучні слова: дієслова та прикметники для характеристики героїв, їх дій. Виховувати у дітей дбайливе ставлення до книги, інтерес до художньої літератури	Д/гра «Що зайве» «Розрізні картинки» «Вибери картинку»
3 тиждень	Придумай продовження розповіді «Білочка, зайчик, і вовк»	Вчити складати розповідь за трьома іграшками, вчити розуміти зміст загадок, правильно називати якості предметів.	Д/гра «Вгадай про кого скажу» «Скажи по-іншому» «Пан коцький» настільний театр
4 тиждень	Звукова культура мовлення (3)	Уточнити рухи органів артикуляційного апарату, вправляти у чіткому проголошенні звуку З, вчити визначати положення язика при вимовлянні звуку Розвивати силу голосу і фонематичний слух. Виховувати бажання	Ігри на розвиток мовного слуху «До кого прийшов і від кого пішов, від кого пішов

		займатися.	колобок?» «Назви картинку» «Комарі»
Травень 1 тиждень	Дерева	Продовжувати знайомити з деревами, що ростуть на ділянці дитячого будинку, звернути увагу дітей на зміни у зовнішньому вигляді, вчити будувати речення з 4 слів Розвивати діалогічне мовлення, активізувати словник з теми.	Д/ гра «Покажи правильно» Д/гра «Зміни слово» Д/гра «Склади речення» «Пригоди їжачка – хвалька» лялькова вистава
2 тиждень	Звукова культура мовлення	Уточнити рухи органів артикуляційного апарату, вправляти у чіткому проголошенні звуку Ц, вчити визначати положення язика при вимовлянні звуку Розвивати силу голосу і фонематичний слух. Виховувати бажання займатися.	Вправа «Тихо, тихо» Д/гра» Що кому» Вправи на розвиток мовного дихання Складання казки на новий лад «Упало яблуко в

Театралізовану діяльність в межах планування ми проводили комплексно, послідовно та за етапами.

Перший етап (мовленнєвий) передбачав формування мовленнєвих вмінь і навичок дітей через використання різних видів мовленнєвих вправ, пальчикових ігор, імітаційних вправ, ігор-медитацій, дидактичних ігор, артикуляційних та голосових вправ, вправ на розвиток комунікативного мовлення, рухливих ігор на закріплення граматичних категорій, ігор з музичним супроводом.

Другий етап (художньо-продуктивний, творчий) включав в себе: читання художніх творів; вивчення текстів; робота з іграшками, ляльками; різні способи роботи пальчиків; виготовлення атрибутів та декорацій; розподіл сценічних ролей.

Третій етап (художньо-естетичний, сценічний) передбачав показ: вистав, ігор – драматизацій, п'єс, інсценівок.

Форми організації театралізованої діяльності ми систематизували та узгодили з перспективним плануванням. Також нами була створена добірка пальчикових ігор та вправ, ігор-медитацій, артикуляційних вправ, мовленнєвих ігор, рухливих ігор на закріплення граматичних категорій, загадок до казок, чистомовок, скоромовок, власна авторська добірка творів в поетичному жанрі за мотивами казок.

Розробили систему інтегрованих занять із застосуванням театралізованої діяльності, різних видів театру залежно від використання ігрового матеріалу та способу його розміщення: театр іграшок, настільний театр, пальчиковий театр, театр рукавичок, ляльковий театр, стендовий театр, театр кукл, тіньовий театр, драматичний театр, силуетний театр.

Ми використовували різні види роботи з казкою: аналіз казки (головні герої, гарні та погані вчинки героїв, дії героїв, місце подій, атрибути, чарівні вислови тощо); розповідь з наступними малюванням сюжету; інсценування сюжету за допомогою лялькового театру; інсценування та драматизація

казки; «казка на новий лад»: зміна кінцівки, зміна місця подій, зміна часу, зміна героїв тощо; розігрування казки у пісочниці; створення власної казки; створення однієї казки з двох або трьох казок; вирішення логічних завдань: що станеться, якщо у Буратіно не буде Золотого ключика, у Котигорошка – булави, у Феї – чарівної палички тощо; якщо Червона шапочка потрапить на бал разом Попелюшкою, а Колобок не зустрів лисицю тощо.

Всі ці види роботи з казкою були спрямовані на розвиток зв'язного мовлення дітей. Обов'язковою умовою в роботі з казкою було добровільна участь дітей. Тому важливою була мотивація учнів. Для цього ми використовували різні способи залучення дітей до казки: образний текст, частівки, небилиці, розглядання ілюстрації, відгадування загадок про казкових героїв тощо. Якщо хтось з дітей не бажав брати участь, наприклад, у драматизації, вони спостерігали за тим, що відбувалося, а згодом у них виникало бажання самим брати участь у цікавому видовищі. До проведення роботи за допомогою будь-якої казки ми зазвичай ознайомлювали дітей з цією казкою з метою отримання цілісного уявлення її тексту. Крім того, під час повторної зустрічі з казкою дітям легше було зосередитися на лексиці, що характеризує зовнішній вигляд героя, сприйняти пряму мову, виразно відобразити міміку, рухи, емоційний стан персонажа.

Кожен із цих видів мав специфічні потенціальні можливості щодо розвитку зв'язного мовлення дітей.

Наведемо приклади форм роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які ми використовували на формувальному етапі експериментального дослідження.

Конспект заняття з театралізованої діяльності

«Подорож в чарівний світ театру»

Мета: розширювати уявлення дітей про театр і театралізовану діяльність. Закріплювати вміння відгадувати загадки. Тренувати в передачі емоцій мімікою, жестами, без проголошення слів, а так само в умінні розрізняти емоційний стан героїв і передавати його інтонацією голосу.

Удосконалювати творчі навички, вміння взаємодіяти з іншими персонажами, вміння інсценувати казки. Збагатити словник дітей театральними термінами: артист, емоції, міміка, пантоміма. Виховувати артистизм, естетичні почуття, вміння перевтілюватися, уяву, фантазію.

Матеріал: різновиди театрів, персонажі до казки, ширма для тіньового театру, декорації, відеопроєктор, аудіо записи.

Хід заняття

Діти заходять до групи

Вихователь: Погляньте скільки до нас завітало гостей. Давайте привітаємося.

Діти:

Здрастуй, здрастуй, новий друже!

Кожен з нас тут не байдужий.

Станем всі – одна сім'я.

Будем друзі – ти і я.

(звучит музика з фільму «Буратіно»)

Вихователь : Ой, а що це за музика звучить така знайома?

Буратіно: Привіт, привіт! Ви мене пізнали? Хто я?

Відповідь дітей: Так. Буратіно.

Буратіно: А ви любите казки?

Відповідь дітей: Да.

Буратіно: Як ви думаєте де можна побачити казку?

Відповідь дітей: в кінотеатрі, в театрі, по телевізору.

Буратіно: А у мене є ключик від чарівного світу театру. Хочете його отримати?

Відповідь дітей: Так.

Буратіно: Я вас вітаю на вікторині «Що ти знаєш про театр?». У вікторині братимуть участь дві команди. Команда «Пізнайки» та «Знайки». За кожну правильну відповідь команда отримає фішку. Буде також враховуватись і швидкість відповідей. Готові? Починаємо.

Завдання №1.

- Які види театрів ви знаєте? (пальчиковий, тіньовий, ляльковий, ложковий, театр рукавичок, магнітний театр).

- А ви знаєте хто працює в театрі? (режисер, актор, декоратор, звукооператор, костюмер, гример, артисти балету).

- Діти а якщо ви прийдете в театр дивитися виставу - ким ви будете? (Глядачами)

Буратіно: Молодці! Скільки ви знаєте про театр. А чи багато ви знаєте казок зараз ми перевіримо.

Завдання №2.

Сидить півник на печі

Їсть смачненькі калачі

Ось лисичка прибігає

Півника мерщій хапає

Біжить котик рятувати

В лисички півника забрати. (Казка «Котик і півник»)

- Я бичок-землячок

Солом'яний у мене бочок

Із соломи дід зробив

Бік смолою засмолив. («Солом'яний бичок»)

Підробив він голосок –

Став маминим співати.

Здогадалися вони:

«То вовк, а не мати» .(Вовк і семеро козенят).

Старенька бабуся у лісі жила,

Гостинці для неї онука несла.

Хто дівчинку цю по дорозі зустрів?

Як казка ця зветься?

Хто б відповів? (Червона Шапочка)

Працювала я у хатці,

Танцювала у палаці.

Є така у мене звичка —

Десь губити черевички. (Попелюшка)

Сидить дівчина в корзині

На ведмежій дужій спині.

А чому ж вона сховалась,

До ведмедя не призналась? (Маша і ведмідь)

Завдання №3

Гра «Допоможи героям казок зустрітися»

Для кожної команди по 2 конверта з героями казок. За командою діти повинні зібрати героїв та назвати казку. («Цап та баран» і «Котигорошка»)

Завдання № 4

Гра «Поверни чарівні речі до казки»

Буратіно дістає зображення предметів які пов'язані з казкою. Діти повинні відгадати назву казки.

Фізкультхвилинка разом з Буратіно

Буратіно наш проснувся,

Гарно-гарно потягнувся

Раз – нагнувся, два – нагнувся.

Три – чотири – потягнувся,

Руки в сторони розвів,

Мабуть ключик загубив.

А щоб ключик цей дістати,

Треба нам навшпиньки стати.

Буратіно: Відпочили. А зараз я хочу перевірити, які ж ви актори. Чи зможете без слів показати героїв казок

Завдання № 5

Гра «Покажи героя»

Діти однієї команди показують героя казки без слів, за допомогою жестів та міміки. (Козу – дерезу, Зайчик – побігайчик, Лисичку – сестричку, Буратіно)

Буратіно: Справились, молодці. А ви знаєте хто пише казки?

Завдання № 6

Команди по черзі називають дитячих письменників. (Ліна Костенко, Леся Українка, Марія Познанська, Наталія Забіла, Іван Франко, Василь Сухомлинський).

Буратіно: Ну все ви виконали усі мої завдання. Які ж ви розумні та кмітливі, за це я кожному видам диплом учасника вікторини. (Вручає)

Вихователь: Діти вам сподобалося вікторина? Буратіно дипломи ти вручив, але найголовніше ні. Ми без ключика не зможемо відчинити наш театр.

Буратіно. А. Дійсно ключик! Тримайте золотий ключик від чарівного світу театру.

Вихователь. Дякуємо тобі. Ти Буратіно сідай до наших гостей, а діти вам покажуть казку нашого письменника В. Сухомлинського «Соловейко та жук».

Вихователь ключем відчиняє театр і діти показують тіньовий театр.

Вихователь: Гарна казочка? А чому вона навчає? (відповіді дітей).

Буратіно. Дійсно дуже цікава та повчальна казочка. Мені дуже сподобалось.

Давайте з вами ми порухаємося таночку.

Танок «Посварились - помирились».

Буратіно: Все прощайте друзі! (уходить).

Вихователь: Ну і гостям скажемо до побачення.

Діти: До побачення.

Конспект відкритого заняття розвитку мовлення дітей засобами театральної діяльності (старша група).

«Розкажи казку по- новому»

Мета: розвивати художньо-мовленнєву діяльність дітей в комбінації з іншими видами творчості: музичною, літературно-мовленнєвою, театралізованою широко використовуючи усну народну творчість. Продовжувати вчити дітей складати казку по-новому, спільно вирішувати проблемні питання. Придумувати, складати поширене речення, закінчувати початі. Збагатити словник прикметниками, новими словами, складеними самими дітьми. Активізувати мислення з допомогою проблемних завдань та вправ. Удосконалювати творче відтворення імітаційних рухів та емоційних станів персонажів в процесі драматизації. Розвивати творчу уяву, здатність фантазувати. Виховувати уважність, бажання допомогти.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

Вихователь

Відкладіть усі ви справи ,

Балачки свої, забави,

Сядьте зручно всі, будь ласка,

Надіслала лист нам казка.

Вихователь читає лист:

«РАДА ВІТАТИ ВАС, ХЛОПЧИКИ І ДІВЧАТКА,

ЗІ СВЯТОМ КАЗКИ ДОЗВОЛЬТЕ ВАС ПРИВІТАТИ.

У ПОДОРОЖ ДО КАЗКИ УСІХ ХОЧУ ЗАПРОСИТИ,

ЩОБ ЗУМІЛИ В ЖИТТІ ВИ ДОБРО ЛИШЕ ТВОРИТИ!»

- А ви любите казки??? А як ви думаєте, де можна побачити казку?
(в кінотеатрі, по телевізору, в театрі, по комп'ютері)
- А що таке театр? (велика, красива будівля, де виступають артисти)
- Які види театрів ви знаєте?(пальчиковий, тіньовий, ляльковий, театр рукавичок, театр маріонеток,магнітний театр)
- А ви, діти, знаєте, хто працює в театрі? (гардеробниця, касир, артисти, гримери, режисери, костюмери)

- Малята, а якщо ви прийдете в театр дивитися казку - ким ви там будете? (глядачами). А як треба поводитися в театрі??(відповіді). Ви такі молодці, діти!!!

- Так багато знаєте про театр, а давайте з вами і правда відправимося в театр, дізнаємося, яка ж казка там сьогодні йде!

II. Основна частина.

Вихователь: Діти, подивіться, скільки ляльок з різних казок. З яких казок прийшли ці герої?

Діти: «Ріпка», «Солом'яний бичок», «Троє поросят» тощо.

Дидактична вправа «Добрий – злий»

Вихователь. Я буду називати героїв, а ви будете показувати мімікою, який цей герой добрий, злий, здивований, засмучений, і потім поясніть чому ви так вважаєте.

Мета: прищеплювати навички пояснювального мовлення.

Діти.

Коза-Дерева – зла, вона кривдила героїв казки.

Кривенька качечка – добра, вона турбувалася про старих людей, допомагала їм.

Сірий Вовк-злий і хитрий, кривдив поросят.

«Кирило Кожум'яко» – добрий, захищав людей від зла

Фізкультхвилинка

Ми на кулі мандрували,(стаємо кружка і тримаємося за руки)

В небо високо злітали. (підстрибуємо)

Раптом рух наш припинився.

Що робити нам тепер? (розводимо руки в сторони)

Ми покличемо повітря — (підіймаємо руки вгору і хитаємо ними в різні сторони)

Це надійний помічник.

Підійметься в небі вітер (розводимо руки в сторони, ніби летимо)

І в садочок нас помчить.

Ми подуємо сильніше, (дмухаємо)
Руки вгору підіймем. (піднімаємо руки вгору)
Вітер за собою кличе,
В синю даль його візьмем!
Хоч повітря ми не бачим, (беремося за руки)
Але сила в нього є. (ідемо до середини кола)
Швидко куля мчить у небі (розходимося назад)
І малят в садок несе!

Вихователь. Давайте розкажемо нову казку. Мабуть, наша казка сьогодні буде злою чи доброю? Як буде починатися наша казка?

Мета: навчити розповідати казку від початку і до кінця від імені героя казки або предмета.

Вихователь:

А допоможе нам ось цей чарівний клубочок. Давайте встанемо промовимо такі чарівні слова і відправимось у подорож у казку за клубочком:

«Ти котись, котись клубочок,

Попереду у лісочок.

Покажи малятам нашим

Як у казочку попасти».

Про кого ж нам придумати казочку?

Діти. «Жили собі», «Одного разу », «Жили-були Дід та Баба...» «В деякому царстві...»

Вихователь: Давайте я почну казочку.

Казка «Колобок» від імені стежки, що проходить поруч з будинком:
«Я - стежка звивиста. Недалеко від мене будинок стоїть гарний. Чую я, що якось раз Дід Бабці каже: «Бабка, випечеш колобок». Довго не було Бабки, дивлюся, вона до вікна підійшла і поклала колобок, щоб він охолов трошки. Колобок лежав, лежав, а потім впав на мене і покотився. Він був тепленький, м'який, кругленький. Котиться, котиться, а назустріч йому зайчик ... і т. п.

Таким чином, розповідаємо казку до кінця, застосовуючи знання про твори художньої літератури на практиці.

Коли у дітей виникають труднощі з продовженням казки, вихователь вводить свого героя.

Діти складають казку.

III. Підсумок

- Назвіть свої улюблені казки.
- Чим вони вам подобаються?
- А чому вчать казки?

Ось і закінчилась наша подорож. Ви сьогодні всі старалися і були просто молодці.

**Конспект заняття з
мовленнєвого та креативного розвитку
з використанням
елементів театралізованої діяльності
старший дошкільний вік**

Мета: дати дітям поняття про різні види театрів які використовуються в ЗДО під час театралізації казок , а також познайомити з особливостями роботи в театрі, розказати, що в театрі на сцені (за ширмою) працюють актори, а в залі глядачі. Закріпити знання дітей про правила поведінки глядачів у театрі. Вчити дітей самостійно показувати лялькову виставу за казкою «Колосок» та драматизувати уривок казки «Коза дереза» відтворюючи діалог персонажів. Закріпити вміння впізнавати героїв казки «Теремок» за силуетами тіньового театру. Удосконалювати знання про сюжети знайомих казок, характер їх героїв та знання про те, як починаються та закінчуються казки. Підвести дітей до усвідомлення узагальнюючого призначення прислів'їв.

Вчити розв'язувати мовні завдання :

- формувати вміння відповідати на запитання за змістом казок поширеними реченнями;

- підбирати прикметники до іменників створюючи словосполучення;
- узгоджувати слова в роді, числі та відмінку в реченнях;
- збагачувати словник театральною термінологією: актори, сцена, глядачі;

- вправлятися у чіткій вимові звуків [ш],[с],[к].

Розвивати в дітей уяву, пам'ять, мовлення, фонематичний слух, мислення, фантазію, творчість під час дитячої театралізації.

Виховувати дисциплінованість, почуття підтримки товариша, та дружби, любов до театралізованої діяльності, до народної творчості.

Обладнання:

різні види театрів: «Тіньовий театр», «Ляльковий театр», «Театр на фланелеграфі », декорації та костюми до казки «Коза-дереза»: будиночок, тин, скриня, червоні черевики, бриль, одяг для діда, кози – дерези. Ширма для лялькового театру висотою 1метр 60 см., тіньовий театр та силуети персонажів за казкою «Теремок», ляльки – рукавички до казки «Колосок». Піктограми – емоції до казки «Солом'яний бичок», знаки правил поведінки у театрі.

Хід заняття:

Вихователь:

На гостей ви подивіться

Їм гарненько посміхніться

Привітайтеся як годиться.

- «Добрий день»

І на мене подивіться

Мені теж ви усміхніться.

Сонце загляда в віконце

Де сміються дітлахи

Нам дарує книжку сонце

Де живуть наші казки.

- Діти, я запрошую вас на гостину до казки (діти сідають на килимок).
- Хто складає казки ? (відповіді дітей).
- Чим казка відрізняється від інших художніх творів ?
- Якими словами починається казка ?
- Час поринути у чудовий світ казки (відкриваю книжку, де пусті, різнокольорові сторінки)
- Ой, а де ж казки ?
- Чому зникли ?
- Напевно образились.
- На що можуть образитись казки ? (відповіді дітей).
- Як же їх повернути ?
- Цікаво, а які ж казки жили в цій книжці. І сторінки тут різнокольорові. Напевно кожна казка жила на своїй сторінці. Спробуємо відгадати.

Дидактична вправа « На сторінці якого кольору живе казка...»

Мета: вчити дітей асоціювати казку з кольором .

Вихователь:

- Діти, а давайте підемо на пошуки казок.

За казками ми пішли

Не одразу їх знайшли

Ніжками ми тупотіли

Кулачками стукали

Разом, дружно ми пішли.

Ось і казочку знайшли.

(показ героїв казки «Теремок» за допомогою тіньового театру).

Дидактична вправа «Веселі привітання звірят».

Мета: вчити дітей наслідувати голоси персонажів казки «Теремок», регулюючи темп мовлення та силу голосу. Розвивати уміння інтонаційно передавати мову казкових героїв.

Дидактична вправа «З якої казки герой».

Мета: закріпити знання знаходити казкових персонажів у інших відомих казках. Розвивати пам'ять, уяву, мову дітей.

Вихователь:

- Що ж, рушаємо далі, куди ми потрапили ? (ляльковий театр).

- А як потрібно себе поводити у театрі.

- Адже ми з вами – глядачі, і щоб не заважати тим хто поряд, і тим хто показує нам цю виставу – акторам.

Дидактична вправа « Правила поведінки в театрі».

Мета: закріпити знання дітей правил поведінки в театрі.

Використовуючи 2 групи знаків – символів

- перша група – забороняється в театрі;
- друга група – дозволяється в театрі.

Виховувати повагу до оточуючих навколо себе під час перегляду вистави.

«Щоб виставу показати, треба пальці розім'яти».

«Пальчикова вправа»

Яку ж казку ми побачим.

Може казку про зайчатко

Що від вовчика біжить – «скік», «скік», «скік».

Чи про білочку руденьку

Що на дереві сидить.

А можливо рукавичку,

Жабка «ква», «ква», «ква» знайшла.

Ні про півника і мишок

Починається казка ця.

Тихо [ш]-[ш]- ша- починається казка ця.

Показ лялькової вистави по казці «Колосок».

Лялькова вистава

по казці «Колосок»

Ведучий:

Двоє мишенят і півник

Друзями давно були,
У затишному будинку
Весело разом жили.

Півник рано прокидався

Пісню голосно співав : (ку-ку-рі-ку)

Не баривсь, не лінувався,

До роботи враз ставав.

(рубав, дрова)

Мишенята тільки грались,

працювати не старались,

Круть і верть прозвали їх : (пі-пі-пі-пі)

Якось у погану днину
Півник стежку підмітав, (підмітає).
А на стежці біля тину,
Стиглий колосок лежав.

Півник:

Круть, Верть сюди мерщій !
Буде в нас обід смачний
Колосок ми цей змолотим.
Хто береться до роботи ?

Круть:

Це робота не для мишок.

Верть:

Ми не будемо молотити.

Ведучий:

Півник ціпа взяв швиденько
Вибив все зерно гарненько
(вибивав ціпком і виходить).

І змолв його в млині
(виходить із мішком борошна).

Ведучий:

Знову друзів півник кличе.

Півник:

Гей, Круть. Гей, Верть.

Мерщій сюди.

Ведучий:

Просить тісто замісить.

Круть:

Тісто я місить не буду.

Верть:

А я не вмію це робить.

Ведучий:

Півник мовчки взявсь до діла

Гарно тісто замісив.

(місить тісто).

Пиріжечків наліпив.

Півник:

Ой гарненькі пиріжки

Треба їх спекти в печі

(несе пиріжки до печі)

Ведучий:

Посадив він їх до печі,

Щоб спеклися пиріжки.

Півник пиріжки виймає,

(несе пиріжки).

Круть і Верть їх вже чекають.

Кінець розповідають діти.

Вихователь:

- Ми побачили початок, середину чи кінець казки ? (відповіді дітей)
- Як закінчується казка ?
- Які ви знаєте прислів'я про працьовитість ?
- Ось ми і ще одну казочку знайшли. Шукаємо далі наші казки.
- Що за дивні обличчя ?
- Давайте дізнаємось хто заховався за ними.

Дидактична вправа « Відгадай та покажи казкового героя».

Мета: вчити відгадувати казкового героя за схематичним зображенням піктограм – емоцій, долати психологічний бар'єр при показі казкового героя.

Виховувати приязне ставлення до інших, взаємоповагу під час спілкування.

Лексична вправа: «Який, яка?»

Мета: вчити дітей добирати прикметники до запропонованих слів, ураховуючи характерні для них особливості.

Вихователь:

- Віднайшли ми і ще одну казку.
- Пошукаємо ще ?(Відповіді дітей)
- Тоді рушаємо :

У ліску будинок є.

Хто ж у ньому тут живе ?

Що за скриня чарівна

Може нам допоможе вона

(розгляд речей із скрині).

- До якої казки ці речі?
- Давайте подивимось уривок казки «Коза-дереза» (показ)
- Діти, ми побачили початок, середину чи кінець казки ?

Вихователь:

- Отже, казки ми всі найшли.

Повертаємось ми нині

Із казкової країни
У казках герої наші
Добрі, чемні та безстрашні
Ви теж такими будьте,-
Казки не забудьте?
- Адже « Казка вчить – як на світі жить».
Ми казки всі позбирали
І гостям до-по-ба-че-ння сказали !

«Рукавичка»

(театралізоване заняття за мотивами укр.нар.казки в старшій групі)

Мета: активізувати мовлення. Розвивати у дітей творче мислення, уяву та фантазію; вміння орієнтуватись у просторі; розвивати силу голосу, темп мовлення; Виховувати інтерес до казок, емоційну культуру

Матеріал: декорації до казки. Маски тварин

Хід заняття

Автор

Якось Дід старий по дрова в ліс ходив,
Та й у лісі рукавичку загубив.
Бігла лісочком тим Мишка маленька,
Бачить: лежить рукавичка старенька.
А вже настала холодна зима,
А в Мишки ні хатки, ні нірки нема.
(Під музику вбігає Мишка, тремтить від холоду.)

Мишка.

Вже прийшли зимові дні –
Треба щось робити. *(Помічає рукавичку.)*
Хатка буде тут мені,
В ній я буду жити.

Автор

Ось і живе там Мишка-шкряботушка.

Коли це скаче Жабка-скрекотушка.

(під музику стрибає, бачить рукавичку, питає).

Жабка

Хтось там є, чи нікого нема?

Мишка

Я Мишка-шкряботушка. А ти хто?

Жабка

А я Жабка-скрекотушка.

Пусти мене в хатку-

Будемо разом жити,

Разом працювати .

Та удвох дружити. *(Заходить до рукавички)*

Автор

Живуть спокійно в рукавиці

І день, і другий, мов сестриці.

Стрибає по снігу якимось Зайчик довговухий.

Замерз. Побачив хатку та й постукав.

(Стрибає під музику, зупиняється, тре лапки, переступає з ноги на ногу. Стукає в рукавичку.)

Зайчик

Хоч і шубку теплу маю, та мороз цей відчуваю.

Де б це лапоньки погріти, де б тепло тепер зустріти?

Зайчик

В рукавиці хтось є чи нема?
Бо мене застудила зима!*(Кашляє)*.
Вуха замерзли,
Захололи і ноги –
В рукавичці б мені
Відігрітись трохи...

Звірята

- Я Мишка-шкряботушка.
- Я Жабка-скрекотушка.
А ти хто?*(Разом)*

Зайчик

Та я ж Зайчик-побігайчик.
Пустіть мене в хатку,
Будемо разом жити,
Разом танцювати,
Та утрюх дружити.
(Зайчика пускають).

Автор.

Дружно так живуть –
усі працюють.
Хоч зима надворі – не
горюють!
Раптом Вовк біжить.
Замерз. Від холоду
дрижить.

(Під музику по залу по тютцем біжить Вовк, дмухає на лапи. Помічає рукавичку і зупиняється).

Вовк. Ох і змерз я дуже-дуже, бо морозець дошкуляє,

Моя старенька кожушина чомусь мене не зігріває!

(Помічає рукавичку. Стукає).

В рукавичці хтось є чи нема?

В лісі бродить сувора зима.

Звірята (з рукавички).

- Я Мишка – шкряботушка.

- Я Жабка – скрекотушка.

- Я Зайчик – побігайчик.

(Разом). А ти хто?

Вовк.

Та я ж Вовчок, сірий бочок.

Пустіть мене до себе,

Лякатися не треба,

Будем в мирі разом жити,

Працювати і дружити.

(Вовка пускають).

(Звучить музика (на вибір музичного керівника), падає сніжок (або діти виконують танець сніжинок)).

Автор.

А зима все сніжку підсипає...

Білим землю, дерева вкриває.

В кучугурах нелегко ходить.

Ось іде ледве-ледве Ведмідь...

(Під музику, перевалюючись, іде Ведмідь, не втримується, падає на чотири лапи, піднімається іде далі. Зупиняється перед рукавичкою).

Автор.

Важко лапами переступає,

Бачить рукавичку, та й питає:

Ведмідь. Яка тепла рукавичка тут

лежить,

Тож зимою в рукавичці

можна жити.

(Стукає).

Хтось неначе там шепоче,

А мене пускати не хоче.

Ведмідь. Ох і злюща настала зима!

В рукавичці хтось є чи нема?

Звірята (з рукавички).

- Я Мишка – шкряботушка.
- Я Жабка – скрекотушка.
- Я Зайчик – побігайчик.
- Я Вовчок, сірий бочок.

(Разом). А ти хто?

Ведмідь.

Я Ведмідь волохатий,

Пустіть мене до хати.

Будем разом жити,

Працювати і дружити.

(Ведмедя пускають).

Автор.

Бігла тим лісом красуня Лисичка.

Бачить лежить на снігу рукавичка.

(Під музики легко і красиво біжить Лисичка. Зупиняється).

Лисиця.

Хто живе в цій рукавиці?

Відгукніться до Лисиці.

Звірята (з рукавички).

- Я Мишка – шкряботушка.
- Я Жабка – скрекотушка.

- Я Зайчик – побігайчик.
- Я Вовчок, сірий бочок.
- Я Ведмідь волохатий.

(Разом). А ти хто?

Лисиця.

Я руда, низького зросту,
Хитра я і довгохвоста.
На курей я вельми ласа,
В них таке смачненьке м'ясо.
Вовку-брату я сестричка,
А зовуть мене Лисичка.

Буду вам допомагати,
Можу ще й пісень співати.
Пустіть мене до рукавички.

(Лисичку пускають).

Автор.

Дружно так живуть, усі працюють,
Хоч зима надворі – не горюють!
Зайчик носить дрова. Вовчик їх рубає,
А Жабка лопатою сніг розгрібає.
Лисичка хату прибирає
І пісню весело співає.
А Мишка у печі борщу наварила
І потім обідати всіх запросила.

(Звірята працюють під музику)

Працюють усі без утоми весь день,
А потім співають веселих пісень.

(Звірята заходять до рукавички. Звідти чути пісню « Морозець».)

Автор.

Якось близько Сорока літала,

На весь ліс вона скрекотала,
Про те, що дужче сонце пригріло
І надворі потепліло.
Що вже тане кругом сніг і лід,
І до лісу іде знову Дід.
Мовляв, ідуть удвох з Буянком
Шукати рукавицю ранком.
Пес Буянко винюхує слід,
А за ним уже ступає Дід.

(З лісу виходять Дід і пес Буян. Буян нюхає, відшукуючи слід, і приводить Діда до рукавиці).

Дід. Добре, що у ліс прийшли,
Рукавицю тут знайшли.

(з рукавиці виходять звірята, дякують Дідові за його рукавичку, яка лютою зимою була їм за хатку).

Звірята. (по черзі).

Тепло нам було зимою в рукавичці
І ми кажемо: «Спасибі», як годиться!

Дід.

І я радий, що без діла не лежала,
І усіх вас рукавиця зігрівала.
Тож на згадку про зустріч такую,
Всі давайте разом затанцюєм.

(Звірятка танцюють навколо Діда. Обнімаються, прощаються і розходяться. На галявині залишаються Дід і Буян).

Дід (до Буяна).

Допоміг рукавицю знайти мені, друже.
Тож за це, мій Буяне, тобі вдячний я дуже.
Ми ходили по лісу з тобою немало,

Тож приймай скибку хліба то ось шматок сала.

(Сідають на пеньок і їдять).

Автор.

Рукавичку знайшли,

На галявині спочили

Та додому пішли.

Наша казка скінчилась.

(Дід і Буян встають і йдуть.)

Якби не казка, хто б і знав,

що стільки є чудес на світі.

І хто б завісу відкривав у світ,

в якому грають діти.

Також ми використовували серію творчих театралізованих завдань з елементами казки. «Казки на новий лад»: 1) введення до сюжету казки сучасних героїв (наприклад, в казку «Золотий ключик» потрапляють Фіксіки); 2) введення в сюжет казки героя з іншої казки (наприклад, замість Червоної шапочки пиріжки бабусі несе Попелюшка або до казки «Колосок» потрапляє лисиця казки «Лисиця та журавель»); 3) відсутність в казці певного героя (наприклад, з казки «Колобок» зникає лисиця); 4) поява у героїв певної казки приладів сучасності (наприклад, у kota казки «Кіт у чоботах» з'являється смартфон, у Бабусі Ягусі – коттедж); 5) відсутність у героя певної казки відповідного атрибуту або його заміна на інший (наприклад, у Буратіно зникає золотий ключик); 6) зміна обставин, часу або місця подій (наприклад, Попелюшка потрапляє до казки «Колобок»). Під час такої творчої роботи з дітьми обговорювали, з чого починається казка, хто герої, яким чином такі зміни впливають на сюжет в цілому, на окремі події казки, на відносини героїв тощо.

Закінчення казки. Метою даного завдання є формування вміння закінчувати розповідь, синтаксично та граматично оформлювати своє

висловлювання. Дітям в даному випадку пропонується простий сюжет із декількох речень. Наприклад, на занятті за темою «Осінній вернісаж», пропонували дітям послухати текст: «Настала чарівна осінь. У лісі все стало яскравим: дерева переодягнулись у жовтий, червоний, помаранчевий одяг.

Пташки готувалися до польоту в теплі краї. Тварини також готувалися до приходу зими. Але всі насолоджувалися теплими осінніми днями. Одного осіннього дня між тваринами та пташками відбулася розмова.». Після цього

ми пропонували дітям придумати продовження, закінчити казку. Якщо у дітей

виникали труднощі ми надавали допомогу у вигляді запитань (Про кого йшла мова? Хто живе в лісі? Що могло трапитися? тощо). Важливо приймати кожна

відповідь дітей, уважно слухати та аналізувати. З усіх відповідей колективно обиралися варіанти і для продовження та закінчення казки.

Під час роботи ми використовували наступні методи навчання дітей:

- роз'яснення (подій вчинки, характерів героїв, часу та місця подій);
- бесіда (бесіда за змістом казки; колективна та індивідуальна);
- приклад (конкретні зразки наслідування інтонації, міміки, жестів під час інсценування, зразки для складання казки, для переказу);
- заохочення (фішки, малюнки, наліпки, квитки на виставу тощо);
- цілеспрямоване спостереження (ілюстрації, аудіо записи, відеозаписи);
- порівняння (ігри за змістом казок «Хто на кого схожий?», «Добрепогано», «День та ніч» тощо);
- оцінка і судження (оцінка вчинків героїв, доведення переваги свого улюбленого героя, улюбленої казки, пояснення свого вибору);
- самостійна робота дітей (складання дітьми казок, вигадування казкових героїв і казкових подій, складання усної розповіді-опису улюбленого героя тощо);

- ситуація інтересу (використання пізнавальних ігор, сюрпризного моменту, завдання від героїв, цікавих пригод, гумористичних уривків, перегляд казок чи уривків з них, кінофільмів, мультфільмів).

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

Після впровадження розробленої нами методики розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку проведено повторне обстеження дітей з метою визначення рівня сформованості зв'язного мовлення та визначення ефективності розробленої нами методики. Для визначення рівня сформованості зв'язного мовлення нами була повторно використана та ж методика оцінки розвитку зв'язного мовлення, що і на констатувальному етапі.

Після проведення обстеження дітей нами проведений кількісний та якісний аналіз результатів виконання завдань дітьми. Під час складання речень за окремими ситуаційними картинками діти будували фрази, що є адекватними за змістом запропонованої картинки, проте не завжди були достатньо інформативними; спостерігалися часткові помилки зв'язності, правильного порядку слів у реченні.

Результати виконання завдання представлені в таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Результати виконання завдання 1

Рівні	ЕГ	КГ
<i>Високий</i>	60	20
<i>Середній</i>	40	80
<i>Низький</i>	0	0

Аналіз результатів виконання завдання «Складання речень за окремими ситуаційними картинками» показав, що 60 % дітей ЕГ та 20 %

дітей КГ досягли високого рівня вміння складати адекватне закінчене висловлювання на рівні фрази, що більше на 60% та 20% відповідно, ніж на констатувальному етапі дослідження; 40 % дітей ЕГ та 80 дітей КГ – середнього рівня. Низького рівня вміння складати адекватне закінчене висловлювання на рівні фрази не виявила жодна дитина.

Під час складання речень за трьома предметними картинками більшість

дітей складала речення на основі 3-х картинок, спостерігалися часткові граматичні та синтаксичні помилки. Результати виконання завдання представлені в таблиці 2.3.2.

Таблиця 2.3.2

Результати виконання завдання 2

Рівні	ЕГ	КГ
<i>Високий</i>	60	40
<i>Середній</i>	40	60
<i>Низький</i>	0	0

Аналіз результатів виконання завдання «Складання речень за трьома предметними картинками» показав, що діти ЕГ більше на 60% та 40% відповідно ніж на констатувальному етапі дослідження, досягли високого рівня вміння встановлювати логіко-сміслові відносини між предметами і вербалізувати їх у вигляді закінченої фрази, 40 % дітей ЕГ та 60 % дітей КГ – досягли середнього рівня. Низького рівня вміння встановлювати логіко-сміслові відносини між предметами і вербалізувати їх у вигляді закінченої фрази не виявила жодна дитина.

Переказ казки «Червона шапочка» дітьми відбувався самостійно або за

незначною допомогою педагога, діти майже повністю повністю передавали зміст тексту, намагалися дотримуватися зв'язності і логічної послідовності викладу, проте, спостерігались часткові порушення зв'язності в реченні та

структури речень. Результати виконання завдання представлені в таблиці 2.3.

3

Таблиця 2.3.3

Результати виконання завдання 3

Рівні	ЕГ	КГ
<i>Високий</i>	40	20
<i>Середній</i>	60	60
<i>Низький</i>	0	20

Аналіз результатів виконання завдання «Переказ знайомої казки» показав, що діти ЕГ більше на 40% та 20% відповідно діти КГ ніж на констатувальному етапі дослідження, досягли високого рівня вміння відтворювати простий за структурою і невеликий за обсягом текст.

Низького рівня вміння відтворювати простий за структурою і невеликий за обсягом текст не виявила жодна дитина ЕГ.

Розповідь за серією сюжетних картинок діти склали відповідно до граматичних норм, адекватно відображали зображений сюжет, намагалися дотримуватися послідовності в передачі подій; однак частково щ потребували

допомоги дорослого. Результати виконання завдання представлені в таблиці 2.3.4.

Таблиця 2.3.4.

Результати виконання завдання 4

Рівні	ЕГ	КГ
<i>Високий</i>	60	40
<i>Середній</i>	40	60
<i>Низький</i>	0	0

Аналіз результатів виконання завдання «Складання розповіді за серією

сюжетних картинок» показав, що діти ЕГ більше на 60% та 40% відповідно, ніж на констатувальному етапі дослідження, досягли високого рівня вміння складати зв'язну розповідь на основі наочно представлених послідовних фрагментів-епізодів. Низького рівня вміння складати зв'язну розповідь на основі наочно представлених послідовних фрагментів-епізодів не виявила жодна дитина.

Розповідь з власного досвіду діти склали відповідно до плану запитань педагога, досить інформативно відповідали на всі запитання, у розповіді намагалися використовувати зв'язкові розгорнуті висловлювання; мали місце незначні морфологічні та синтаксичні помилки. Результати виконання завдання

представлені в таблиці 2.3.5.

Таблиця 2.3.5

Результати виконання завдання 5

Рівні	ЕГ	КГ
<i>Високий</i>	40	20
<i>Середній</i>	60	60
<i>Низький</i>	0	20

Аналіз результатів виконання завдання «Складання розповіді з власного досвіду» показав, що діти ЕГ більше на 40% та 20% відповідно діти КГ, ніж на констатувальному етапі дослідження, досягли високого рівня володіння зв'язним фразовим і монологічним мовленням під час передачі своїх життєвих вражень. Низького рівня вміння володіння зв'язним фразовим і монологічним мовленням під час передачі своїх життєвих вражень не виявила жодна дитина ЕГ.

Узагальнені результати рівнів зв'язного мовлення (за 5-ма завданнями) в дітей старшого дошкільного віку на формуальному етапі експериментального дослідження представлені на рис. 2.1. та в таблиці 2.3.6.

**Порівняльна характеристика рівнів розвитку зв'язного мовлення
дітей старшого дошкільного віку**

Етапи експерименту	Групи	Рівні		
		<i>Високий рівень</i>	<i>Середній рівень</i>	<i>Низький рівень</i>
Констатувальний	ЕГ– 20	–	36%	64%
	КГ– 20	–	32 %	68 %
Контрольний	ЕГ– 20	52%	48%	–
	КГ– 20	28 %	64%	8 %

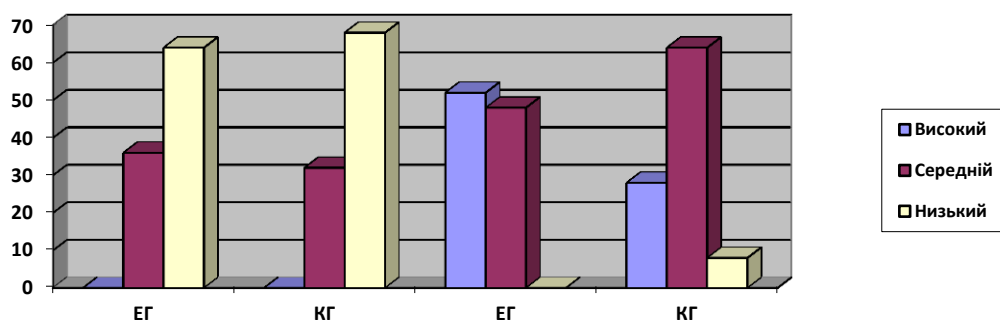


Рис. 2.3.1 Порівняльна характеристика рівнів розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку на формувальному етапі експериментального дослідження

2.4 Поради та рекомендації щодо розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку в театралізовано-ігровій діяльності для батьків.

1. Ознайомлюйте дітей з різними видами мистецтва через споглядання картин у музеях образотворчого мистецтва,

переглядом репродукцій у комп'ютерному режимі, журналах, книгах, відвідуючи різноманітні виставки;

2. Вправляйте у визначенні жанру живопису: пейзаж, натюрморт, портрет, казковий, побутовий, анімалістичний;
3. Надавайте змогу самостійно зображувати предмети побуту, тварин, дерева, транспорт, людей та ін.;
4. Підтримуйте бажання малювати, ліпити, аплікувати, конструювати, передавати свої враження в зображеннях;
5. Виважено ставтесь до вибору матеріалів зображення, спонукайте до основ рукоділля: вишивання, шиття, бісероплетіння;
6. Заохочуйте творчість дитини, підтримуйте її ініціативу;
7. Надавайте дитині змогу слухати досконалі за формою, доступні для розуміння сольні та хорові твори;
8. Підтримуйте бажання слухати музику, емоційно відгукуватися на неї, передавати свої враження;
9. Виважено ставтеся до вибору дитиною музичних творів для прослуховування, пропонуйте їй увазі не лише легку, ритмічну дорослу музику, а й класичну та дитячу;
10. Вправляйте дошкільників у визначенні жанру музичного твору, називанні інструмента, на якому його виконують;
11. Використовуйте музику в аудіо- та відеозаписах;
12. Організуйте перегляд доступних дітям за змістом оперних і балетних вистав, відвідування концертів, музеїв;
13. Навчайте дитину розрізняти “музику природи” – співи птахів, звуки різних комах, шелест листя дерев та хвиль води тощо, порівнювати природну музику зі створеними людьми мелодіями, знаходити в них спільне та відмінне;
14. Використовуйте високохудожню музику з яскравими образами, різними настроями, під яку дитина може по-різному відтворювати ходьбу, біг, стрибки, рухи танцю тощо;

15. Розвивайте вокальні дані дошкільника, його музичні та акторські здібності;
16. Вправляйте дитину в умінні співати дзвінко, легко, правильно інтонуючи мелодію;
17. Викликайте в дошкільника піднесене, радісне самопочуття від співу;
18. Навчайте сприйнятливості до емоційної реакції на музичний твір;
19. Залучайте дитину до спільних співів;
20. Сприяйте виникненню бажання придумувати нескладні мелодії;
21. Залучайте до театральної-ігрової діяльності;
22. Створіть театр удома: розігруйте елементарні життєві ситуації з іграшками, інсценізуйте знайомі літературні твори, казки, оповідання, вірші;
23. Звертайте увагу дитини на осмислення змісту художніх творів, особливості характерів та поведінки різних персонажів;
24. Навчайте оволодівати засобами емоційної виразності, виражати почуття мімікою, жестами, інтонацією, словами; вправляйте в цьому;
25. Заохочуйте творчість дитини, підтримуйте її ініціативу, схвалюйте вдале виконання ролі;
26. Відвідуйте разом з дітьми театри (ляльковий, драматичний, юного глядача та інші).

ВИСНОВКИ

На основі викладеного вище можна зробити наступні висновки. У ході роботи над науковим дослідженням було вивчено і проаналізовано психолого-педагогічну літературу з досліджуваної теми. На основі аналізу теоретичної літератури було визначено поняття «зв'язне мовлення», його значення для розвитку дітей, представлений онтогенез формування зв'язного мовлення, особливості зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку, визначено роль театральної-ігрової діяльності в розвитку зв'язного мовлення дітей.

Зв'язне мовлення являє собою найбільш складну форму мовленнєвої діяльності. Воно носить характер послідовного, систематичного, розгорнутого викладу. Основна функція зв'язного мовлення – комунікативна; вона здійснюється в двох основних формах – діалогічній та монологічній.

Проблема розвитку зв'язного мовлення в дітей дошкільного віку взагалі посідає важливе місце в сучасній лінгвістиці, а тому означене питання є одним із актуальних. Під час довгого пошуку засобу, що ефективно сприятиме вирішенню даної проблеми, нами було обрано театральну-ігрову діяльність, яку ми пропонуємо використовувати в роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Для виявлення рівня сформованості зв'язного монологічного мовлення нами була використана авторська методика оцінки розвитку зв'язного мовлення.

Аналіз результатів виконання всіх завдань методик доводить, що зв'язне мовлення дітей старшого дошкільного віку розвинено на середньому та низькому рівні. Обґрунтовано та експериментально перевірено методику розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в процесі театральної-ігрової діяльності, яка реалізувалася в процесі групових та індивідуальних занять. Реалізація запропонованої методики передбачала дотримання принципів: принцип системного підходу, онтогенетичний

принцип, принципи наочності, послідовності, заміщення, врахування провідного виду діяльності, розвитку, доступності, свідомості, науковості, системності.

На заняттях з розвитку мовлення ми використовували різні форми роботи. Так, для ефективної реалізації поставленого завдання ми розробили систему роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей засобами театралізованої діяльності. Театралізовану діяльність проводили комплексно, послідовно, за етапами.

Перший етап (мовленнєвий) передбачав формування мовленнєвих вмінь і навичок дітей через використання різних видів мовленнєвих вправ, пальчикових ігор, імітаційних вправ, ігор-медитацій, дидактичних ігор, артикуляційних та голосових вправ, вправ на розвиток комунікативного мовлення, рухливих ігор на закріплення граматичних категорій, ігор з музичним супроводом.

Другий етап (художньо-продуктивний, творчий) включав в себе: читання художніх творів; вивчення текстів; робота з іграшками, ляльками; різні способи роботи пальчиків; виготовлення атрибутів та декорацій; розподіл сценічних ролей.

Третій етап (художньо-естетичний, сценічний) передбачав показ: вистав, ігор – драматизацій, п'єс, інсценівок.

Форми організації театралізованої діяльності ми систематизували та узгодили з перспективним плануванням. Також нами була створена добірка пальчикових ігор та вправ, ігор-медитацій, артикуляційних вправ, мовленнєвих ігор, рухливих ігор на закріплення граматичних категорій, загадок до казок, чистомовок, скоромовок, власна авторська добірка творів в поетичному жанрі за мотивами казок.

Розробили систему інтегрованих занять із застосуванням театралізованої діяльності, різних видів театру залежно від використання ігрового матеріалу та способу його розміщення: театр іграшок, настільний театр, пальчиковий театр, театр рукавичок, ляльковий театр, стендовий театр,

театр куклів, тіньовий театр, драматичний театр, силуетний театр. Всі форми роботи були спрямовані на розвиток зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

Для виявлення рівня розвитку зв'язного мовлення після впровадження розробленої методики, як і під час констатувального етапу експерименту, використовувалася авторська методика діагностики зв'язного мовлення. Дані контрольного етапу дослідження показали, що у дітей в експериментальній групі значно покращилися результати. Зіставлення результатів виконання завдань дозволило зробити висновок, що розроблена нами експериментальна методика розвитку зв'язного мовлення в процесі театральної-ігрової діяльності є ефективною та може бути використана у роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Отже, можна стверджувати, що отримані в ході нашого дослідження дані підтверджують, що в роботі з дітьми старшого дошкільного віку доцільно систематично і цілеспрямовано використовувати театральну-ігрову діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л.В. Театрализованные игры дошкольников: Кн. Для восп. детских садов. Москва, 1991. 127 с.
2. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. Львів, 1990. 232 с.
3. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі». Міністерство освіти і науки України, Акад. пед.наук України; О.Л. Кононко.- Київ, 2008
4. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення 11.04.2021)
5. Березіна О.М., Павловська Т.О. Мовні ігри та забави: Навчально-методичний посібник. Тернопіль, 1999. 107 с.
6. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика. Навчальний посібник. Запоріжжя, 2000. 236 с.
7. Богуш А.М. Методика навчання української мови в дошкільних закладах. Київ, 1993. 325 с.
8. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навчальний посібник. 2-ге вид., Київ, 2002.407 с.
9. Богуш А.М., Орланова Н.П., Зеленко Н.І., Лихолетова В.Н. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. Київ, 1992. 414 с.
10. БондарО.І. Локативно-посесивні зачини в часовій структурі українських народних казок. Одеса. 110 с.
11. Боса Л.П., Хоменко Л.М. Азбука театру. Ігри – заняття для дітей старшого дошкільного віку. Київ. Навчальний посібник. 22 с.
12. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: Програма та методичні рекомендації. Укл. А.М.Богуш. Одеса, 1999. 88 с
13. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці. Донецьк, 2001. 218 с.

14. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному дитинстві: Автореф. дис... д-ра наук. Київ, 2002. 32 с.
15. Гавриш Н.В. Розвиток словесної творчості дітей як педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського*. Вип 12. с. 5-12.
16. Дунаєвська Л.Ф. українська народна казка. Київ, 1987. 126 с.
17. Жильцов О.Л. Виховання правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку. Київ, 1971. 160 с.
18. Заняття з розвитку рідної мови дітей старшого дошкільного віку. Ред А.М.Богуш. Київ, 1980. 158 с.
19. Збельська Н., Карпуніна Л. стара казка на новий лад. *Дошкільне виховання*. 2001. №5. с. 26-28
20. Кулик М. Нетрадиційна робота з казкою. *Дошкільне виховання*. 2002. №12. с 14-15.
21. Луцан Н.І. Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Прикарпатського університету*. Педагогіка. 2000. Вип. 3. С.29-37.
22. Про Національну доктрину розвитку освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення 11.04.2021)
23. Законів України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 11.04.2021)
24. Закон України Про дошкільну освіту URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення 11.04.2021)